SUPPLEMENTA
HISTORIAE ECCLESIASTICAE
GRAECORUM

SEC. XI. XII.

VIRO SUMME VENERANDO

D. IEREMIAE DAVIDI REUSS

PHILOSOPHIAE ET HISTORIAE LITERARIAE IN REGIA UNIVERSITATE GOTTINGENSI P. P. O.
BIBLIOTHECAE ACADEMICAE PRAEFECTO PRIMARIO
SOCIETATIS SCIENTIARUM GOTTINGENSIS SOCIO
AUGUSTISSIMI REGIS HANNOVERAE A CONSILIIS IUSTITIAE INTIMIS
ORDINIS GUELPHICI EQUITI RELL.

Die XXIV Septembris
ANNI MDCCCXXXII

VITAE QUINQUAGINTA PER ANNOS IN MUNERE PROFESSORIO PERACTAE

SOLLEMNIA AGENTI

GRATULATUR

RECTOR ET SENATUS REGIAE ACADEMIAE TUBINGENSIS
CUM ORDINE PHILOSOPHORUM

INTERPRETE

THEOPHILO LUCA FRIDERICO TAFEL
PHIL. DR. LIT. ANTIQU. P. P. O.
ORDINIS PHILOSOPHORUM H. T. DECANO.

INSUNT

ANNAE COMNENAE SUPPLEMENTA

HISTORIAM ECCLESIASTICAM GRAECORUM SECULI XI ET XII SPECTANTIA.

ACCEDUNT

ACTA SYNODI CONSTANTINOPOLITANAE
IN SOTERICHI PANTEUGONI DOGMATA DE CHRISTI CRUCIFIXI SACRIFICIO HABITAE.

TUBINGAE
TYPIS HOPFERI DE L'ORME.

NESTORI BIBLIOTHECARIORUM

IEREMIAE DAVIDI REUSS

GOTTINGENSI

SALUTEM

Anno hujus seculi vicesimo primo, quum renovato in Tuum honorem doctoris philosophiae diplomate, quo Te quinquaginta annis ante philosophorum nostrorum ordo ornaverat, fausta quaelibet Tibi apprecaremur, id praeter alia in votis habebamus, ut vegetum, quo tum gaudebas, senium Tibi benigne continuaret Deus Optimus Maximus; unde non solum inclytae Tuae Georgiae Augustae, quam summopere a Te augeri ornarique omnes sciunt, uberior honos utilitasque accresceret, verum etiam aliis voluptas redundaret, cujus aliquam a popularibus Tuis Württembergensibus particulam vindicari posse non ignotum Tibi fore sperabamus, Vir Summe Venerande.

Annuit his nostris votis rerum nostrarum moderatrix, providentia divina. Hujus enim tribuendum singulari beneficio, quod Tu, etiamnunc omnis, ut antea, doctrinae lectissimus sacerdos pervestigatorque acutissimus, munus gravissimum tueris studio indefesso viribusque infractis, atque omnium terrarum Viros doctos ad rivos cujuscumque doctrinae admittis, quos Gottinga Tua scaturit, alma literarum mater.

Hoc Tibi gratulamur populares Tui, nomini Tuo, totum per orbem celebrato, addictissimi, quibus nihil neque jucundius neque honorificen-

tius accidere potuit, quam professorii muneris apud Gottingenses Tibi delati post hos quinquaginta annos concelebratio sollemnis.

Vale, iterumque vale, Vir eximie, rarum vividae et literatae senectutis exemplar, vultuque sereno accipe tractatus historico-theologicos, quos laetitiae nostrae Interpres his litteris ad Te datis subjecit, scilicet eiusdem, cuius Tu, Ducalis olim, nunc Regii seminarii evangelico-theologici Tubingensis alumnus, quod ad altiora provehere ne dedignetur Deus optimus maximus!

Tubingae, 19. Sept. MDCCCXXXII.

RECTOR ET SENATUS REGIAE ACADEMIAE TUBINGENSIS

CUM ORDINE PHILOSOPHORUM

INTERPRETE

THEOPHILO LUCA FRIDERICO TAFEL

PHIL. DR. LIT. ANTIQU. P. P. O.

ORD. PHILOS. H. T. DEC.

ANNAE COMNENAE SUPPLEMENTA, HISTORIAM GRAECORUM ECCLESIASTICAM SECULI XI ET XII SPECTANTIA.

ACCEDUNT

ACTA SYNODI CONSTANTINOPOLITANAE, IN SOTERICHI PANTEUGONI DOGMATA DE CHRISTI CRUCIFIXI SACRIFICIO HABITAE.

Theologiam Graecorum dogmaticam seculi post Christum natum duodecimi, imo etiam superioris aevi, quod medium inter Photii patriarchatum atque initia regni Comnenorum locum tenet, paucis literarum monumentis illustratam esse, non est, quod multis tibi demonstrem, candide harumque litterarum intelligens lector. Quanquam ea non ipsorum culpa Graecorum est, qui placato post Photii turbas ecclesiae statu, vix unum alterumve scientiae Christianae caput intactum acumini suo reliquerunt, difficillimosque theologiae locos novis identidem curis tentarunt, quantum ex annalibus istius aevi autumare licet; ea non ipsorum, inquam, culpa Graecorum est, sed hominum doctorum Europae occidentalis, qui laeto istarum litterarum fundamento, quod vir summus, Leo Allatius, Graeco-Romanus, Vaticanae praefectus, aliique illius aetatis non docti solum, verum etiam Maecenates condiderant, mirum quantum contenti, satis iam monumentorum habere arbitrabantur, ex quibus suam theologiae Graecorum medii aevi notitiam, si quidem eam omnino studio suo non dedignabantur, haurire possent. Unde factum est, ut paene iam inculta neglectaque iaceat illa disciplinae doctioris elegantiorisque pars, quae historiam theologiae Christianae orientalis comprehendit, scilicet omnibus vix alios fontes sectantibus, quam eos, qui occidentalis ecclesiae atque theologiae statum illustrant.

Verum non tam futilis atque abiecta est rerum divinarum apud Graecos seriores cognitio, ut ea indigna videatur, ad quam bonarum artium studiosus attendat. Quam opinionem non tantum pauca infringunt scripta illius temporis systematica, quae lucem publicam viderunt, sed ipsi quoque gentis nunc reviviscentis quos vocant chronistae atque annalistae. Quam multa enim vel hi tradunt, quae statum ecclesiae omnisque doctrinae theologicae spectant, nemini omnino contemnenda, cui fatorum Christianismi accuratior notitia cordi fuerit!

Historicis illis, quos modo memoravimus, accensenda praeter alios Anna Comnena, porphyrogenita, quae vitam Alexii patris, qui regnum Comnenorum condidit, docto sane elegantique volumine descripsit; deinde Nicetas Acominatus Choniates s. Colossensis,

Annae continuator, regnique Comnenorum ab Ioanne usque ad captam a Latinis anno MCCIV Constantinopolin annalista locupletissimus.

Age vero ipsam Alexiadem aggrediamur, sive Annae Comnenae librum, cujus supplementa promittit inscriptionis huic tractatui praefixae pars prior. Sunt ea generis theologici, spectantque Ioannem Italum, Eustratium Garidam, Leonem Chalcedonensis ecclesiae episcopum, alios.

Priusquam vero ipsos Alexiadis locos distinctius indicamus, quos novis quibusdam, quas manu tenemus, copiis litterariis suppleturi sumus atque illustraturi, animus est, ad ad fontem te, prudens lector, adducere, ex quo ea hausta sunt, quae cum prior, tum posterior inscriptionis pars promittit, qua frontem huius nostrae dissertationis insignivimus. Quid multa? Est inedita Nicetae Acominati Choniatae, qui Comnenorum proximorumque imperatorum res gestas illustravit, panoplia s. thesaurus orthodoxae fidei, tomis sive libris constans XXVII, scriptaque in gratiam amici, qui capta a Latinis Cpoli solum vertere ut Nicetas coactus erat. Persequitur hic thesaurus omne genus haeresium schismatumque ad Nicetae usque aetatem, eaque testimoniis veterum ecclesiae doctorum vel propriis argumentis confutat. *) Euthymii Zigabeni, qui Alexio Comneno imperante vixit, vestigia premere, imo in plurimis panopliam eius, quae Tergovisti typis excusa est, exscribere videtur; in eorum vero temporum enarratione, quae sunt Euthymio posteriora, alios fontes sectatur, quorum plurimi nos adhucdum latent; plurimi, inquam; esse enim inter eos quosdam venerandae auctoritatis, scilicet acta synodalia, quae verbotenus operi suo inseruit Nicetas, cum ex iis apparet, quae de Soterícho Panteugono publici nos juris fecimus, tum ex Veterum Scriptorum Nova Collectione, e Vaticanis codicibus edita ab Angelo Maio, bibliothecae Vaticanae praefecto, cuius praeclari operis tomus quartus acta Synodi Cpolitanae Manuele Comneno imperante habitae evulgavit, quae verbotenus comprehenduntur panoplia, quam Nicetas noster congessit, partibus extremis; quod nobis clarum reddidit apographum istorum tomorum s. librorum, quod nostram in gratiam confecit Vir doctus, Theodorus Sypsomus, Byzantius, nunc Parisinus, intercedente et procurante Ludovico de Sinner, Parisino, qui post alia, quae de literis nostris egregie meruit, cum Hasio et Fixio insignem nunc operam praestat Stephani thesauro totius graecitatis, novis doctorum curis emaculando atque augendo. **) Sunt et alia, quae Nicetam, panopliae conditorem, ut scriptorem non minus diligentem accuratumque prodant, quam qualem ipse se praestitit in exarando annalium suorum opere, quod manum sanatricem exspectare nunc dicitur Immanuelis Bekkeri, Berolinensis. — Solum vertisse Nicetam supra diximus eo temporis momento, quo Balduini Flandri aliorumque Latinorum manibus prostrata succubuit splendida Comnenorum sedes, Constantinopolis. Nicaeam deinde Bithynorum urbem concessit cum reliquis Graecorum, qui e patriae ruina profugerant, ibique probus doctusque ut pauci magnus

---

*) Fabricii biblioth. Graeca Tom. VIII. p. 742. ed. Harl.

**) Non abs re fore speramus, neque ingratum ipsi Angelo Maio, si codicis panopliae

antea imperii Graecorum cancellarius, auctor noster, ingratum fatis volentibus otium praeter annalium suorum sive exarationem sive consummationem insumsit huic suae

infra describendi lectiones potiores contulerimus cum lectionibus codicis Vaticani, e quo sua dedit praesul Romanus, promovendis literis natus factusque. Spectant ea synodum, cujus Ipse acta edidit.

pag.	lin.	Edit. A. Mai.	MS. Paris.
1.	1	Σύνοδος περὶ τοῦ ῥητοῦ, ὅτι ὁ πατήρ μου μείζων μου ἐστίν.	Περὶ τοῦ δόγματος τοῦ ὁ πατήρ μου μείζων μου ἐστίν. Τόμος κέ.
1.	4	Ἔχθεσις	Ἔκθεσις
1.	9	τῆς ἀληθοῦς ἑρμηνείας	Haec obliterata sunt in Ms.
1.	12	πράξις Α	om.
2.	6	μέσην ἐκκλησίαν	μέσην τὴν ἐκκλησίαν
2.	7	πρὸς ἑτέραν τιθέσεων	πρὸς ἑτέραν ἀντιθέσεων
2.	11	εἰ καὶ μὴ πάντας	καὶ εἰ μὴ πάντας
2.	16	ἣν τῇ τοῦ πάθους νυκτὶ	ἣν ἐν τῇ τοῦ πάθους νυκτὶ
3.	3	ῥηθῆναι τὴν φωνὴν	Ab his vv. usque ad οὕτω ταύτην τὴν φωνὴν lacuna est in Ms.
3.	5	ἐκλαβόμενον· καὶ	ἐκλαβόμενον [ἐκβαλόμενον?], om. καὶ
—	—	—	
3.	13	καὶ ἄνθρωπον	om. καὶ
3.	16	ἐκεῖνοι πάλιν	ἐκεῖνοι μᾶλλον
4.	2	δὲ διΐστατο	καὶ διΐστατο
4.	2	συναπέῤῥαγε	συναπέῤῥωγε
4.	5	ἀγυιαὶ ταῦτα	ἀλλὰ ταῦτα
5.	3	κατὰ τὰς ὀμβριμαίας σταγόνας	καὶ τὰς ὀμβριμαίας (in margine: ὑπερβαλοῦσι) σταγόνας
5.	5	καὶ τὸ διαῤῥαγὲν	καὶ τὸ διαῤῥαγέν. Corrector τὸ δὲ διαῤῥαγὲν
5.	11	ἃ καὶ κατὰ ῥητὸν	αἳ κατὰ ῥητὸν
6.	4	εἶναι πιστεύεται	εἶναι ταῦτα πιστεύεται
6.	16	καὶ οὐδὲ ἐναντίος	om. καὶ
7.	5	οὔτε ἠγνόει	οὔτε ἀγνοοῦσα
7.	5	ἐκάλεσε	ὠνόμασε

pag.	lin.	Edit. A. Mai.	MS. Paris.
8.	3	Ἀθανάσιος	ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος
8.	3	ἄνθρωποι ἢ ἄγγελοι	ἄγγελοι ἢ ἄνθρωποι
8.	6	ὁ οὖν	ὁ γοῦν
8.	7	ἐκ τῆς ὁδοιπορίας	ἀπὸ τῆς ὁδοιπορίας
8.	8	ἐκ τοῦ παραδείγματος — ἐκοπίασεν	om.
8.	11	Ἀθανάσιος εἶπε· μέμνησο — ἀραρότως	om.
8.	13	ὁ πατήρ μου ὁ	ὁ πατήρ μου μείζων ὁ
8.	14	Ἄρειος εἶπεν· παρακαλῶ σε — τὸ νοῆσαι λοιπὸν	om.
9.	5	ἀληθῶς ὀρθῶς ἔχει τοῦτο	ἀληθῶς καὶ ὀρθῶς ἔχει τοῦτο
9.	10	τῷ πατρὶ	τοῦ πατρὸς
9.	10	τὸν πατέρα	om.
9.	12	ὑμῖν	om.
—	—	μείζων γὰρ	μείζων μὲν γὰρ
9.	14	ὥστε ὡς ἄνθρωπος	ὡς δὲ ἄνθρωπος
10.	1	ἐκείνου οὖν μείζων — ἐν αὐτῷ	om.
10.	3	ἶσος τοῦ ἐκ πέντε ἄρτων etc.	μείζων τοῦ εἰπόντος· πόσους ἄρτους ἔχετε; ἶσος τοῦ ἐκ πέντε ἄρτων
10.	3	κορεννύντος	κορέσαντος
10.	4	τοῦ τὸν Λάζαρον ἀνιστῶντος λόγῳ	τοῦ ἀνιστῶντος λόγῳ τὸν Λάζαρον
10.	5	ἶσος τοῦ τὰς ἀκενώτους πηγὰς τῆς αἱμοῤῥοούσης ξηράναντος	ἶσος τοῦ ξηράναντος τὰς πηγὰς τῆς αἱμοῤῥοούσης

Panopliae componendae, cujus pauca tantum, eaque vix aliter quam interpretatione latina, lucem publicam viderunt, referentibus Fabricio et Harlesio l. c. p. 742 sqq.

pag.	lin.	Ed. A. Mai.	MS. Paris.
10.	6	τοῦ καθεύδοντος ἐπὶ τῇ πρύμνῃ	τοῦ καθέζοντος ἐπὶ τὴν πρύμναν
10.	7	μείζων τοῦ κρινομένου — τοῦ στολίζοντος τὴν ψυχὴν	om.
10.	10	οἰνοχοοῦντος αἷμα — ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή. Ὁρᾷς, τίνος ἐστὶ	om.
11.	3	μείζων ὁ πατὴρ	ὥστε μείζων ὁ πατὴρ
11.	7	ἢ πῶς ὁμοιωθήσεται	ἢ om.
11.	8	καὶ μετ᾽ ὀλίγα· πῶς — πρὸ αἰώνων γεννήσει	om.
11.	9	πῶς ὁ πατήρ μου μείζων μου etc.	καὶ πῶς ὁ πατήρ μου μείζων μου; Τῇ κάτω ἐκ παρθένου γεννήσει. Πῶς ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα; Τῇ ἀκτίστῳ τοῦ λόγου φύσει. Τί τὸ λέγον· δόξασόν με, πάτερ; Τὸ σῶμα τοῦ λόγου. Τίς ὁ λέγων· ἐγὼ ἐν τῷ πατρί, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί; Ὁ ἐν τῷ σώματι λόγος.
11.	13	πατρὶ	τῷ πατρὶ
12.	1	πεφυκὸς σῶμα	σῶμα πεφυκὸς
12.	1	ἴδιόν τε αὐτὸ	ἴδιόν τε ἑαυτοῖ
12.	4	ἅτε δὴ καὶ	ἅτε δὴ (om. καὶ)
12.	7	ἀληθείᾳ	κατὰ ἀλήθειαν
12.	11	διά γε τὸ τῆς	διὰ τὸ τῆς
12.	13	αὐτὸν	αὐτῶν (ὃν supra ὧν)
12.	15	οὗ ἡ ἀρχὴ — κυριακῇ	om.

pag.	lin.	Ed. A. Mai.	MS. Paris.
13.	1	ὁ ἑωρακὼς	ὅτι ὁ ἑωρακὼς
13.	1	πατέρα	πατέρα μου
13.	1	οὐ γὰρ δὴ	οὐ γὰρ (om. δὴ)
13.	2	πατὴρ	πατήρ μου
13.	3	θροήσητε	θροήσῃ σε
13.	4	πρὸς τὸ μεῖζον τὸ ἔλαττον ἁρμόζεται	om.
13.	7	χρηστὰ	αὐτὸν
13.	11	παρ᾽ ἀγγέλων	παρ᾽ ἀγγέλους
14.	6	συστελῶ	συστέλλω
14.	8	με πατὴρ μείζων μου	με πατήρ μου μείζων
15.	2	τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου	τῷ τοῦ θεοῦ υἱῷ καὶ τοῦ ἀνθρώπου
15.	3	ἐν ἑκατέρῳ	ἐν ἑκατέροις
15.	4	ἐξ ἡμῶν μὲν	om. μὲν
15.	9	ἀσόφως	ἀσαφῶς
15.	10	τῷ θεοῦ λόγῳ	τῷ θεῷ λόγῳ
—	—	καὶ ἀόρατος	om.
15.	13	τῷ ἀπεριγράπτῳ	τῷ ἀπεριγράπτῳ καὶ ἀοράτῳ.
16.	12	ἧς μείζων ἐστὶν ὁ πατήρ.	— — — — ὁ πατήρ. Πλὴν ἑκάτερον ὁμοῦ καὶ οὐ δύο, ἀλλ᾽ εἷς ὁ Χριστὸς, ἵνα μὴ τετρὰς εἴη καὶ οὐχὶ τριὰς ὁ θεός.
17.	8	Χριστὸς	ὁ Χριστὸς
17.	9	ἐν ἐλάττοσι	ἐν ἐλάττονι
17.	10	ἢ ἐν οἷς — προϊὼν	om.
17.	12	ὅταν γὰρ	ὅτε γὰρ
18.	7	τὸ ἡγίασε	τὸ ἐποίησε, τὸ ἡγίασε
19.	7	ὥστε καὶ αὐτὴ	ὥστε ἡ αὐτὴ
19.	9	ἢ τὴν τῶν φύσεων	καὶ τὴν τῶν φύσεων
19.	12	καὶ τέλειον ἄνθρωπον, φαμὲν τὸν αὐτὸν etc.	τέλειον φαμὲν ἄνθρωπον τὸν αὐτὸν, πάντα ἔχειν, ὅσα ὁ Ἀδὰμ etc.

Non

Non unâ tantum formâ Nicetae liber ad nos pervenit, scilicet in quibusdam codicibus amplior, in aliis brevior. Eadem tituli fortuna; modo enim dicitur *Θησαυρὸς ὀρθοδοξίας*, modo *Δογματικὴ πανοπλία*. Duplicem vero titulum codex ms. habet, e quo nostra petivimus, scilicet: *Δογματικὴ πανοπλία ἐστὶν ἡ δέλτος ἥδε.* Deinde: *Συλλογὴ τῶν ὅλων σχεδὸν δοξῶν καὶ αἱρέσεων, καὶ ἱστορία τῶν ἀποτεκόντων αὐτὰς ἀνδρῶν· ἔτι δὲ καὶ ἀντιῤῥήσεις ἐπὶ ἐνίαις τούτων, καὶ μάλιστα ταῖς παλαιοτέραις, καὶ ἕτερα τινὰ χρήσιμα τοῖς εὐσεβέσι, πονηθέντα παρὰ τοῦ σεβαστοῦ Νικήτα τοῦ Χωνιάτου, τοῦ καὶ γεγονότος κριτοῦ τοῦ βήλου ἐπὶ τῶν κρίσεων, ἐφόρου γενικοῦ ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος, ἔπειτα δὲ καὶ μεγάλου λογοθέτου τῶν σεκρέτων.* Est hic codex non diversus ab eo, quem laudat manuque trivit Bernardus de Montfaucon in Palaeographia sua graeca pag. 326 sqq., ubi ex eodem codice indicem graecum satis amplum singulorum librorum dedit pag. 327—333. Nunc dicitur Codex Regius

Ed. A. Mai. pag. lin.		MS. Paris.
21. 3	οὐδ' ἂν ἡ παρθένος	οὐκ ἂν ἡ παρθένος
21. 4	κεκαλυμμένη	ἡ κεκαλυμμένη
21. 11	προσεμαρτύρατο	προσεμαρτύρετο
21. 16	τυγχάνοντα ὡμολόγει	τυγχάνειν ὡμολόγει
21. 20	πιστεύει καὶ λόγον	πιστεύει καὶ λέγει
22. 3	ἑνὸς προσώπου αἱ τοῦ παντὸς χρόνου	ἑνὸς προσώπου ὄντος αὐτοῦ, παντὸς χρόνου πράξεις γεγόνασιν
22. 5	ποίας εἴη	ποίας ἂν εἴη
22. 8	ταπειναὶ λέξεις καὶ ἔργα	λέξεις καὶ ἔργα ταπεινὰ
22. 8	τοῦ υἱοῦ	τοῦ Ἰησοῖ
22. 13	ἐν τῷ πλοίῳ	ἐπὶ τῷ πλοίῳ
22. 14	καὶ τοῖς ἀνέμοις· σιώπα	καὶ τοῖς ἀνέμοις, καὶ λέγῃ· σιώπα
23. 3	ἀσθένεια τὸ	ἀσθένεια γὰρ τὸ
23. 9	τῆς θεότητος ὑπεροχαῖς	ταῖς τῆς φύσεως ὑπεροχαῖς
23. 14	περὶ αὐτοῦ	περὶ ἑαυτοῦ
24. 11	ἀγγέλων, ἀνθρώπων φύσις	ἀγγέλων ἐλάττων, ἡ ἀνθρώπου φύσις
24. 13	καὶ παντὸς ὀνόματος	om.

Ed. A. Mai. pag. lin.		MS. Paris.
24. 15	ἀνεικότως	ἂν εἰκότως
Ibid.	μείων μὲν ἐστὶ	ἀλλὰ μείζων μέν ἐστι.
24. 17	ταυτὶ	τοῦτο
24. 18	μείων	μείζων
25. 2	προενηνεγμένην	προσενηνεγμένην
25. 7	ἐμφανῆ	ἐμφανῶς
26. 12	ἐν τῇ θεοῦ	ἐν τῇ τοῦ θεοῦ
27. 5	δύναται εἶναι	δύναται (om. εἶναι)
27. 10	μίαν δύνασθαι	μίαν δύναμιν
28. 2	περὶ αὐτῆς	περὶ αὐτοῦ
28. 4	ἐν αὐτοῖς	ἐν αὐτῷ
28. 5	καὶ τῆς ὀρθῆς	om. καὶ
56. 4	ἑταιράρχου	ἑταιρειάρχου
57. 4	καὶ ἱερωτάτων	καὶ τῶν ἱερωτάτων
58. 15	τῷ προσλαβομένῳ	ἐν τῷ προσλαβομένῳ
59. 4	μετὰ καὶ τῆς τοιαύτης	μετὰ τῆς τοιαύτης
64. 2	κιγχλίδας	κιγκλίδας
64. 3	τόμος	ὅρος
63. 3	αἰωνία μνήμη	αἰωνία ἡ μνήμη
66. 6	θώκοις	θρόνοις
66. 11	τοῖς παρὰ τοῦ πρότερον	τοῖς παρὰ τῶν προτέρων

Paris. graecus num. 1234., olim 1865, Baluzii cod. 52.; bombycinus, foliorum CCCXCIV., lectu haud facilis, situ aliisque iniuriis male habitus, in fine mutilus; saeculi XIV., fol. maximo. Initio codicis in folio albo quarto legitur: *I. B. Hautin, conseiller au chatelet de Paris.* Fuit autem hic liber primo tempore Graeci cujusdam, Scutariotae, levitae s. clerici, ut scriptum est folio recto octavo: *Σκουταριώτου λευΐτου Θεοδώρου*. Is Scutariota, librarius puto possessorque huius codicis, lectorum in commodum haud raro singulis Nicetae capitibus nomina auctorum addidit, ex quibus sua hausit panopliae conditor, cujus statim exemplum habes initio libri XXIII., quem nos edidimus p. 1 sqq., ubi haec legis: *Καὶ ταῦτα τοῦ Χωνιάτου*. I. e. *Haec quoque sunt Nicetae,* sc. ut antecedens liber XXII., ubi agitur de controversiis circa azyma agitatis. Lectiones indicis librorum panopliae, quem in Palaeographia graeca editum esse supra monuimus, collatas cum ipso codice, quo ut nos in ea re usus est doctus monachus Benedictinus, infra dedimus; unde elucebit, non satis diligenter inspectum esse codicem a Bernardo de Montfaucon. *) — Ut vero finem faciamus huius praeloquii, unum addere lubet: Euthymii Zigabeni panopliam, raro inter doctos visam, si cui animus est typis repetere, is carere Nicetae panoplia vix poterit, sive textum, quem vocant, emendare, sive enarrationem theologicam pleniorem reddere velit. Idem vero, quem speramus, futurus Eu-

---

Montfauc. Palaeogr. gr. pag.	lin.		MS. Paris.
327.	35	*κομητῶν*	*κομήτων*
—	—	*πάχνου*	*πάχνης*
—	36	*παρηλίων*	*τῶν παρηλίων*
—	42	*Φαρισαίων*	*Φαρισσαίων*
—	46	*διαφόρων αἱ χρήσεις*	*διαφόρων ἁγίων χρήσεις*
328.	24	*ἐγράφη καὶ*	*ἐγράφη δὲ*
—	—	*ἡ τοῦ Σίμωνος αἵρεσις*	— — — *αἵρεσις* om.
328.	27	*Καρποκρατῶν*	*Καρποκρατινῶν*
—	30	*Κολορβάσου*	*Κολοβάρσου*
—	37	*ἡ τῶν Σεβηριανῶν*	*ἡ τοῦ Σεβηριανοῦ*
—	39	*Ἐγκρατιτῶν*	*Ἐγκρατητῶν*
329.	4	*Οὐαλησίων*	*Οὐαλισίων*
—	6	*τοῦ ἀποῤῥήτου, ὅ φησιν,*	*τοῦ ἀποστόλου [ἀποσολικοῦ?] ῥητοῦ, ὅ φησιν*
329.	19	*Θνητσψυχιτῶν*	*Θνητοψύχων]*
330.	4	*Σαρδίκη*	*Σαρδικῇ*
—	5	*τῆς Κωνσταντινουπόλεως*	*τῆς* om.

Montfauc. Palaeogr. gr. pag.	lin.		MS. Paris.
330.	35	*εἰς ἃν οὗτοι*	*εἰς ἃς οὗτοι*
—	42	*τοῦ Λέοντος*	*τοῦ* om.
331.	3	*ἐκύρωσε*	*ἐπεκύρωσε*
—	14	*ἀναθεματισμοὶ*	*ἀναθεματισμὸς*
—	28	*Θεοπασχητῶν*	*Θεοπασχιτῶν*
—	33	*προστεθεῖται*	*προστεθέντα*
—	41	*Μονοφυζίταις*	*Μονοφυσίταις*
332.	4	*διάφοροι*	*διαφόρων*
—	7	*συλλεγέντα παρ' ἡμῶν*	*συλλεγέντα καὶ συγγραφέντα παρ' ἡμῶν*
—	8	*κατὰ τῶν Παυλικιανῶν*	*κατὰ Παυλικιανῶν*
—	32	*εὐθὺς — λεγομένην — ἀρεσκομένην· ἐν ᾗ δὲ*	*τῶν εὐθὺς — λεγομένων — ἀρεσκομένων τοῖς κυρωθεῖσιν· ἐν ᾗ δὴ*
—	42	*ταῦτα οὐχ εὕρομεν· ἀλλ' ἐγὼ ταῦτα εὑρηκὼς*	*ταύτην οὐχ εὕρομεν· ἀλλ' ἐγώ που ταύτην εὑρηκὼς*
333.	5	*Ἀλεξίου*	*κυροῦ Ἀλεξίου*

thymii editor e Niceta nostro ea, quae sunt Euthymii aevo posteriora, operi suo subiunget, neque ob vastum voluminis ambitum metuenda, neque etiam, ut specimina nostra produnt, ob argumentum suum vilipendenda.

Alexiadis nostra supplementa, sive Nicetae liber XXIII., ut supra monuimus, Ioannem Italum spectant, Eustratium Nicaenum, Leonem Chalcedonensis ecclesiae episcopum. Incidunt turbae ab his motae in Alexii primi Comneni tempora; qui regnum adeptus anno MLXXXI, anno MCXVIII vita decessit. Eum imperatorem non minus theologiae, quam militiae studuisse, cum multi testantur Alexiados loci, tum maxime Bogomilorum historia, quam Annâ fusius enarravit Euthymius Zigabenus, atque ex eo Wolfius peculiari tractatu, solidae doctrinae luminibus conspicuo.

Primus eorum sive haereticorum sive schismaticorum, qui imperatorem summumque ecclesiae orthodoxae magistratum valde anxium habuere, est Italus, cuius nomen neque Anna prodidit, neque Nicetas noster; fuit autem Ioannes nuncupatus, ut patet ex anathematismis, qui recitantur in ecclesia Graeca, die orthodoxiae sacro, editique sunt in Triodio, coll. Leonis Allatii libro: De ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione pag. 632. Fuit is Ioannes genere et natione Italus, diu commoratus in Sicilia. Eius scilicet incolae, Graeci imperii iugum excutere conantes, magnum in se bellum concitarant, unde opus habebant Italos vicinos accersere. Ea occasione eodem aspiravit Itali pater, filium secum adducens, puerum infra aetatem militarem, meditantem tamen iam tum pro captu bellicas res, assultantemque vestigiis paternis. Haec prima institutio pueritiae Itali fuit. Quum vero Georgius Maniaces, imperante Monomacho, tyrannide assumta, Siciliam occupasset, Itali pater trepida fuga cum filio se recepit in Longobardiam sive Calabriam, Graecis adhuc subjectam. Hinc Italus Cpolin venit, eruditionis et artis ratiocinandi nequaquam tum temporis egenam. Namque ista tempestate magnus ibi ingeniorum proventus apparuit; cum quibus iam et ipse Italus conflictatus, et quotidianis dialecticorum concertationibus exercitatus, Logicam didicit. Imprimis vero Michaeli Psello, viro ob doctrinam multifariam inclyto, operam dedit, quamquam ipse dispari natura, immiti scilicet acerbaque, qua magistro suo obnitebatur. Magnopere autem dialectica nitebatur, cui se arti penitus immerserat. Moxque admirationem sibi et plausum paravit, non plebis solum, sed principum quoque, atque adeo ipsius Michaelis Ducae, tunc imperantis. Paulo post ea tempora erumpebant Italici motus, quando illarum gentium hostilitate Graeci lacessiti occasionem sibi oblatam arbitrabantur Longobardiae, imo totius Italiae rursus imperio suo adiungendae. Ea spe plenus imperator, atque in Italo omnem spem collocans, quem sibi putabat devinctum ac fidelem, hunc ipsum, utpote rerum Italicarum bene gnarum, Epidamnum mittit, unde artes suas intenderet in regna Italiae. Verum proditionis convictus, iam in eo erat, ut poenas lueret; sed supplicium fuga matura antevertit, Romamque concessit, ubi poenitentiam agens vel simulans, literas supplices ad Imperatorem misit, solertibus in ea re usus deprecatoribus. Quid multa? Revocato Constantinopolin sedes assignatur monasterium Pege; mox post Pselli discessum principi philosophiae cathedrae imponitur, sum-

musque philosophorum declaratur, in quo munere Aristotelicos Platonicosque libros suscepit enarrandos. Interpretandi autem genere utebatur tam acri subtilique, ut facile fidem faceret, se cum reliquae doctrinae peripateticae, tum dialectices praesertim esse consultissimum. Ad eum igitur unum redactâ philosophiae universae professione, frequentabatur eius ludus magno concursu iuventutis, cuius incendebat studium, quod praeter Platonem, Porphyrium, Iamblichum, Proclum, inprimis Aristotelis organon haud mediocri successu tradebat, in reliquis non admodum perpolitus, utpote in Grammatica claudicans, in rhetorica nullus.

Ceterum ea tempestate primum honoris locum Cpoli tenuit sacrarum literarum meditatio, secundum Graeca eruditio. Eâ quum Italus abuteretur ad turbas circa dogmata orthodoxa ciendas, anxius factus Alexius imperator varia tentavit, ut eum ad sanam mentem revocaret, inprimis Eustratii Garidae, patriarchae tum Constantinopolitani, ope usus, cui Italus dedocendus tradebatur atque ad frugem reducendus. Currente iam calamo sequentia persequemur. Successu caruit tentamen. Italus enim Eustratium in causae suae vindicem patronumque mutavit; iamque latius serpebant novi errores, ut non pauci ex ipso Imperatoris comitatu infecti lue philosophica dicerentur. Postremo cedere nescius Italus in concione sollemni cum nomine et capite anathemati subiectus, postea, cum poenitentiam profiteretur, magna acerbitatis parte, quae anathematismo inhaerebat, levatus est, nomine eius obscure tantum significato in formula damnationis. — Fusius haec Anna refert Alexiadis libri V. fine. Eam sequi Nicetas quidem videtur, ita tamen, ut quaedam singularia habeat, aliunde petita. Quid? quod infra, ubi de Nili doctrina erronea strictim tradit, libris carere dicit utpote exul, uberius exponendae illi doctrinae impar. Multa eorum, quae libro suo XXIII narrat, memoriter tradere Nicetas videtur; quod secus in reliquis operis partibus, ubi actis utitur synodalibus. Denique quo tempore damnatus sit Ioannes Italus, vix iam definiri licet; quamquam locus, quem ea res in Alexiade tenet, verisimile facit, actiones illas esse iis multo anteriores, quibus Bogomilos ab Imperatore oppressos constat. Erit ergo primum imperii Alexiani stadium, coll. iis, quae infra notabimus de Eustratio Garida.

Secundus hominum, Imperatori et magistratui ecclesiae orthodoxae molestorum, fuit Eustratius, Nicaeae episcopus, Aristotelicorum moralium interpres, distinguendus ab Eustratio Garida, Constantinopolitano patriarcha, quem ab Italo in partes suas tractum fuisse supra monuimus. *) Fuit autem noster Eustratius vergente Alexii vita Nicaeae

*) Eustratium Garidam eviratum his verbis perstringit Ephraemius in catalogo patriarcharum Cpolitanorum v. 10130 sqq. (Scriptt. vett. nov. Collect. ed. A. Mai. T. III. Sect. I. p. 238.):

Εἶτ᾽ ἐγκατέστη τῷ πανυψήλῳ θρόνῳ
Μοναχὸς Εὐστράτιος, Γαριδᾶς θέσιν,
Πρὸς πᾶν ὁτιοῦν μὴ πεφυκὼς κρειττόνων,
Παιδεύσεως ἄμοιρος ἅμα καὶ λόγων,
Ἡσυχίᾳ τε γωνίᾳ μᾶλλον πρέπων,
Ἢ προστασίᾳ καὶ λεὼ προεδρίᾳ.

Bithynorum metropolita, cuius exstant in Aristotelis analytica et ethica copiosi commentarii, qui et calamum strinxit adversus Proculani sive Grosulani, archiepiscopi Mediolanensis, librum de processione Spiritus Sancti, quo cum viro docto collationem habuit anno MCXIII Constantinopoli. Eius collationis narratio Eustratiana extat in Regio codice Parisino graeco nr. 3327., coll. Mich. Lequien. in Or. Christ. Tomo I. p. 649 sq. Aderat is Eustratius Alexio imperatori cum haereticis Manichaeis disputanti in urbe Philippis, eadem tempestate, qua imperator bellicosissimus et literatissimus Cumanorum gentem ferocem debellabat, coll. de his rebus Anna Alexiadis libro XIV. p. 453. ed. Paris.: *Συμπαρῆσαν δὲ τούτῳ Εὐστράτιος, ὅ τε τῆς Νικαίας πρόεδρος, ἀνὴρ τά τε θεῖα σοφὸς καὶ τὰ θύραθεν αὐχῶν ἐπὶ ταῖς διαλέξεσι μᾶλλον, ἢ οἱ περὶ τὴν Στοὰν καὶ Ἀκαδημίαν ἐνδιατρίβοντες, κ. τ. λ.* Ea ultimum spectant vitae Alexianae stadium, quod clarum facit locus Alexiadis, quo posita est haec de Eustratio narratio Annae Comnenae. Minus expertum habemus, quando in errores Ioannis Itali inciderit, quos sub vitae suae finem abjuravit, coll. iis, quae de eo narravit Nicetas editionis huius nostrae pag. 4. Aliquam huius capitis Panopliae particulam Michael Lequien praeoccupavit l. c. p. 649., quem Doctum obiter monemus in Annae loco supra citato pro vitiato *ὅ τε* legisse *τότε*, pro quo nobis magis placet *ὁ τότε*. De huius quoque viri opinionibus schismaticis synodus habita videtur, coll ed. nostrae pag. 4. Annum eius nondum definire licet. Codex enim Parisinus ut alibi bibliopegae culpa foliorum ordine iusto privatus esse videtur, coll. quoque mantissa nostra critica p. 24.

Tertius virorum doctorum, qui Alexio imperatori molestiam fecerunt, Leo est, Chalcedonensis ecclesiae metropolita, non in rebus dogmaticis turbas movens, sed Alexio ob ecclesiae cuiusdam spoliationem libere refragatus, et sero tandem imperatori reconciliatus. Fuit is Leo Chalcedonis Bithynorum, in ipsis Bospori faucibus sitae, quae pars erat diöceseos Ponticae, metropolita, ordine temporum vicesimus eius throni octavus, coll. Mich. Lequ. l. c. p. 607 sq. Minus is Leo antecedentibus, quos memoravimus, clericis doctus, magno zelo inclaruit, quo Alexio imperatori obstitit, quum is initio regni opes ecclesiasticas stipendiis militaribus quam maxime urgentibus insumeret, templorum in ea re sanctitati tam parum parcens, ut Chalcopratianarum aedium portas foedaret, avulsis laminis argenteis, quae festorum duodecim dominicorum imagines referebant. Magna istorum temporum calamitas talia, quae vocant, sacrilegia defendere posse videbatur. Verum imperatori, imo ipsi imperio metuendum erat, ne vel Manichaeis, vel orthodoxae ecclesiae clericis, quorum contentio et dimicatio non mitior erat, quam

---

Fuerat is Eustratius Garidas a matre Comnenorum patriarchatui Cpolitano destinatus, successitque in throno ecclesiastico Cosmae Hierosolymitano, qui Alexium, regni gubernacula capessentem, coronaverat, coll. Anna lib. II, p. 75. 79. ed. Paris. Patriarchatum hic Eustratius capessivit anno MLXXXI., eoque deturbatus est post tres annos, sc. a. MLXXXIV., ob causam satis obscuram. Suspectus puto factus erat Alexio, ex quo Ioannis Itali, qui discipulos ad rebellionem excitare ferebatur, erroribus suffragari visus erat. Eius extat statutum synodale de duobus sobrinis, qui matrem et filiam duxerant, in Iure Graeco-Romano libro IV. De eo vide quoque Michaelem Lequien in Oriente Christiano T. I. p. 264.

barbarorum exterorum incursiones, ansa praeberetur hallucinandi in salutem dynastiae recens conditae. Quid multa? Tulit imperator jurgia iramque episcopi Chalcedonensis in spoliatione Chalcopra iorum, et deinde, quum aliis necessitatibus circumventus ad simile auxilium confugiendum esset. Ea occasione cum de aedibus signisque sacris, ut fit, disputaretur, hic antistes in eam sententiam disseruit, ut contenderet, sacras imagines absoluto a nobis et in ipsis haerente cultu affici, non autem relativo, quod Annâ clarius noster exprimit Nicetas pag. 8. huius editionis. Imperator amicalibus frustra tentatis remediis, tandem ad canonicae animadversionis necessitatem descendit, Leoque sede sua, quam occupabat, est depositus. Nec tamen pacatum hac re fuit viri ingenium: turbas et factiones ciet in ecclesia, neque exiguam secum abducit sectariorum multitudinem. Quod dum multos per annos agit, omnium calculis condemnatus exulare jussus est apud Sozopolin Ponto appositam, ubi providerat imperator, ut officiosissime exciperetur. Verum Leo concepta semel in Augustum ira, liberalitate sibi oblata uti noluit, cuius animi liberioris insigne testimonium est brevis illa festivaque epistola, quam servavit Nicetae nostri panoplia. Postero tempore, durante, ut mihi videtur, Leonis exilio, occasio ipsi oblata est, de Comnenorum domo bene merendi, quum Palaeologo, duci Graecorum, a barbaris Patzinacis victo fusoque, equum monstraret, salutis ministrum inopinatum. Tandem eum in gratiam cum imperatore rediisse Nicetas narrat, Synodo iam conformem in imaginum veneratione. Synodi decreta anterioris, ut videtur, eius scilicet, quam Leonis damnatio insecuta est, cum Leonis declaratione extare dicuntur in codd. mss., testante Michaele Lequien l. c., qui partem panopliae nostrae de Eustratii Nicaeni rebus edidit l. c. Totius actionis, in historia venerationis imaginum non vilipendendae, rationem chronologicam alii enodabunt: Annae enim Nicetaeque in talibus ut aliorum Graecorum narratio obscura est.

Ultimus eorum, qui item Alexii temporibus turbas excitavit, Nilus est monachus. Genere Aegyptium fuisse, Nicetas tradit capite a nobis edito; de doctrina viri in panoplia nostra silentium. Illam vero trinitatem spectasse, narrat Anna porphyrogenita, harum pugnarum doctissima, Alexiados libro decimo; unde edocemur, e sententia huius schismatici carnem Christi assumtam naturâ compotem factam esse dignitatis et essentiae divinae. Non diu post Ioannis Itali condemnatas haereses Nilus ille apparuit, soli Deo sibique vivens, continueque libris sacris operam navans, Graecarum vero disciplinarum, ut Anna tradit, parum gnarus. Erat tum Constantinopoli Armeniorum haud contemnenda multitudo, quos maxime sectabatur hic Nilus. Habita de ejus opinionibus synodo, cum ad sanam orthodoxamque mentem revocari non posset, anathemati subjectus est, quod legitur in Triodio, dominicâ orthodoxiae.

Relicto Alexii aevo, quem Ioannes excepit, patris et ipse vestigiis in debellandis haereticis strenue insistens, pergimus ad Manuelis imperatoris aevum, sive posteriorem tituli partem, quem huic praeviaetractationi imposuimus. Est haec Soterichi Panteugoni opinio de Christi crucifixi sacrificio, breviter a Niceta nostro in Manuele libro VII. cap. 5. memorata his verbis, quae ex latina Hieronymi Wolfii interpretatione transsumsimus:

Hic quidem imperator [Manuel, Ioannis filius et successor] *natura fuit facetus, et suavis sermonis affluentia ornatus: non elegantes tantum epistolas scribebat, sed et religionis institutiones parturiebat, ac publice declamabat. Tandem etiam de divinis dogmatibus et ipso Deo disserebat. Saepe etiam dubitationem prae se ferens, quaestiones e scripturis proponebat, earumque solutiones, eruditis omnibus convocatis, requirebat . . Orta igitur quaestione de illo dicto, quo dicitur, incarnatum Deum simul et offerre et offerri, et eruditis inter se dissentientibus, disceptatio longo tempore est extracta, multis et confirmationibus et confutationibus utrimque allatis. Verum imperatore piae et verae sententiae post solertem controversiae explicationem assenso, adversarii loco moti sunt, ut perperam sentientes, designatus* [Wolf. male *Hypopsephius*] *Theopolitanus Soterichus Panteugonus Antiochenus, Dyrrhachinus Eustathius, Michael Thessalonicensis concionator, Nicephorus Basilaces, qui Paulinas epistolas interpretabatur, et lumine eloquentiae apostolicorum scriptorum obscuritatem altissimo spiritu refertam illustrabat.* Haec Nicetas in Manuele suo l. c., quae aliquanto diligentius Nicetâ narrat Cinnamus libro IV, 16. his verbis: *Huic sententiae tum alii suffragati sunt litteris clari, tum et Soterichus cognomine Panteugonus, vir ea aetate doctrina et sermonum gravitate ceteros praecellens, quique ecclesiae Antiochenae episcopus electus, nondum manus impositionem acceperat. Is igitur Soterichus non lingua solum et ore eorum accessit opinioni, sed et magnifica oratione composita, singularique quadam similitudine Platonicos referente dialogos, multa in illa absurda congessit. Propter quae tum ipse sede sua deturbatur, tum et Basilius, eius controversiae causa, et qui illi favebant omnes.*

Orationem Soterichi, Cinnamo valde probatam, a dialogo, quem nos primi iuris publici fecimus, non diversam esse, ipse scripti huius obtutus clarum faciet unicuicumque. Sed priusquam ad ea accedimus, quae Soterichi scripta et fata spectant, id unum praemonendum videtur, videri hanc disceptationem in illud tempus incidisse, quum Manuel Comnenus cum Raynaldo Antiochiae principe Latino foedus pepigisset, cum de aliis rebus, tum de patriarcharum Antiochenae sedis creatione, coll. Mich. Lequ. in Oriente Christiano Tomo II. p. 758.

Soterichus igitur Panteugonus peregrinae doctrinae reus actus est, quum sacrificium crucis Deo Verbo offerri negaret, sed Patri dumtaxat Sanctoque Spiritui. Causa ad synodum de more delata, et inter episcopos sollemniter agitata anno MCLV. Soterichus causam non deserens damnatus fuit, et sede, quam occupaturus erat, amotus. Michael vero Thessalonicensis in fine vitae revocasse sua videtur, coll. eius confessione, quam edidit Leo Allatius De perpetua ecclesiae occidentalis atque orientalis consensione p. 691., coll. Eodem in Vindiciis Synodi Ephesinae et S. Cyrilli p. 583., ubi alia Leo narrat de Synodo propter Soterichum habita, inprimisque Patrum quasdam sententias refert, qui iudicium agebant patriarchae Antiocheni.

His praemissis ad acta ipsa accedimus, Cinnami et Nicetae annales illustrantia et supplentia, quae primi nos evulgamus, saltem pro parte; omnia enim dare, quae manu

tenemus, cum scriptionis huius cancelli vetant, tum ipse Leo Allatius, qui Vindiciarum suarum loco citato quaedam eorum, quae nostra scrinia comprehendunt, praeoccupavit. Sunt tamen universa Synodi acta haud indigna, quae plenius quandoque edantur, ut acuminis Graecorum aevi Comnenorum eorumque doctrinae documentum haud vilipendendum; cuius plane generis acta Synodi paulo post nostram synodum *) habitae sunt, quae Angelus Maius in sua Scriptorum Veterum Nova Collectione Tomo IV. edidit, quorumque nos cum codice nostro panopliae Parisino collationem supra praestitimus, quae collatio librum Vaticanum Parisino emendatiorem esse cuivis apertum faciet. Acta huius Synodi, a praesule Romano in lucem protracta, inscribuntur: *Σύνοδος περὶ τοῦ ῥητοῦ, ὅτι ὁ πατήρ μου μείζων μου ἐστίν*. I. e. ***Synodus habita propter illud dictum: Quia Pater meus major me est.***

Inscriptio totius actionis: ***tu es offerens et oblatus***, solam dialogi Soterichiani partem posteriorem spectat. Prior eius dialogi pars primo loco quaestionem ventilat, victima Christi crucifixi pro hominibus oblata num soli patri, an ipsi deitati, i. e. trinitati, s. patri, filio, spiritui oblata sit. Dein inquirit, quid sibi velit formula liturgica: *σὺ εἶ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος*; quae formula est quidem S. Basilii, coll. dialogo nostro p. 13., sed etiam in liturgia S. Io. Chrysostomi occurrit, coll. Goari Euchologio, sive Rituali Graecorum, fol. 72.

Jam quod primam quaestionem attinet, diaconus personam causamque Soterichi Panteugoni agens (opposita sententia debilibus fulcitur argumentis) talia profert. I. Eam sententiam, quae filium faciat victimam trinitati sive deitati offerentem, ad Nestorianismum seducere, quae opinio humanam Iesu divinamque naturam ita discrevit, ut duae emergerent personae. Ait enim diaconus, e sententia adversarii sui, s. alterius diaconi, sibi quoque, i. e. suae deitati victimam offerre Christum debuisse; quare ab humana Iesu natura piaculum oblatum esse divinae eiusdem Iesu naturae. Unde humanam Iesu naturam significari ut peculiarem personam, neque aliter divinam: alteram cogitari ut offerentem, alteram ut acceptantem (p. 10. 11.). II. Ex idea reconciliationis Dei hominumque aperte consequi, victimam a Servatore soli patri oblatam esse, cujus rei in gratiam sacrae scripturae loci afferuntur (p. 13.) III. Idem consequi e typicis veteris Testamenti sacrificiis. IV. Ad obiectionem adversarii respondetur, qui victimam, Patri oblatam, etiam Filio et Spiritui non potuisse non offerri contenderat, quia tres personae divinae unam constituant Deitatem individuam. Ad haec regeritur, non patris *naturae* (omnibus personis communi) victimam oblatam fuisse, sed *personae* ejus, i. e. ei rei, quae patrem constituebat ut patrem. Quod nisi concedatur, dicendum esse, Patrem quoque et Spiritum cum Filio assumsisse humanam naturam, quod absurdum (pag. 14. 15.). V. Ex formula quoque Graecae ecclesiae liturgica (*σὺ εἶ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος*) alia deducuntur, quae tueri videntur Soterichi sententiam.

Jamque a formula ultimo loco posita transitur ad partem secundam. Ibi quaeritur, ea formula num solum Christi in cruce sacrificium spectet, an simul quotidianum missae myste-

*) Conf. Nicetam in Manuele libro VII. c. 5.

mysterium (pag. 15.). Priorem sententiam defendit diaconus, Soterichi personam agens; ei enim quotidianum missae mysterium s. sacrificium improprium symbolicumque esse videtur, coll. epist. ad Hebr. IX, 12. 26. 28., ubi Christus semel mactatus dicitur. Formula autem liturgica: *σὺ εἶ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος*, hunc ipsi sensum fundit: sacrificium, i. e. panis et vinum, per miraculum in eius mutatur corpus et sanguinem (p. 16.). Quare ad ipsum quoque, ut praesentem, dirigi ea verba posse, quae proprie mortem eius in cruce spectent. Denique in formula liturgica: *θύεται ὁ ἀμνὸς* (p. 16.), i. e. *mactatur agnus*, negligi non debere praesens historicum, i. e. olim facta ita depingi, quasi nunc demum fiant.

Acta totius deliberationis synodalis plena neque dare velle, neque posse supra nos monuimus. Accedit, quod codicem Parisinum bibliopegae manus tam male habuit, ut non solum eius synodi, quam nos narramus, verum etiam eius, quam A. Maius edidit, folia turpiter mixta sint, neque in omnibus apertum sit, quid sit prioris, quid posterioris concilii. Dedimus ex Nicetae libro XXIV Soterichi expositionem authenticam suae sententiae, dein acta synodi, ut videtur, finalia, quae tamen subscriptionibus carent. Quantum ex meis Leonisque Allatii schedis autumare licet, synodus, de Soterícho Panteugono habita, duabus actionibus constitit, quarum prior incidit in Ianuarium anni MCLV., posterior in Maium eiusdem anni, coll. nostrae edit. pagina 18. cum 22. Prior actio, Ianuario mense habita, festinabatur Constantini gratia, qui Russiae totius metropolita creatus, iis ipsis diebus in sedem suam discedere Constantinopoli parabat. Iamque huius Constantini, Russorum metropolitae, sententia ea fuit, Iesu Christi sacrificium deitati, non soli Patri, sed tribus in Deo personis offerri, neque solum sacrificium Iesu Christi crucifixi, sed et quotidianum, quod vocant, missae sacrificium. Adstipulatur ei metropolita Ephesinus, cum reliquis omnibus praesentibus.

In hoc synodi stadio nullae dabantur explicationes dogmaticae; solummodo Constantini abeuntis declarationem audire volebant viri Sancti. Postea (sic statuebant) omnis res diligentius tractanda, Soterichi Panteugoni praesentis opinio ventilanda, denique sententia de illo ferenda erat. Huic rei posterior synodi actio destinabatur, cuius partem nos dedimus p. 18 sqq. Alia eiusdem actionis pars inest codici Parisino fol. 390 recto, cuius apographum nos item tenemus. Patet deinde ex ipso rerum argumento, illâ particulâ, quam habet codex Paris. folio 390 verso, alterius diei historiam narrari. Neque id obscurum, auctoritates Patrum, eiusdem tractationis partem, cuius quaedam Leo Allatius l. c. dedit nosque alia tenemus, eâdem actione et quidem die primo praelectas esse. Deest autem dogmatica tractatio, nec non ea, quae ipsam Soterichi personam spectant.

Haec autem est actionis posterioris historia succincta. Praelecta expositione dogmatica atque traditionali, victum se confitetur ceditque Soterichus Panteugonus, quod iam promiserat dialogi sui fine p. 17. ed. nostrae. Nempe subscripsit, credere se, Patri, Filio et Spiritui Sancto oblatum esse crucis sacrificium et offerri sacrificium missae quotidianum (codex Paris. fol. 390 recto). Quod nisi fecisset, excommunicandus erat.

***

Iam vero quaestio oboriebatur, possetne vir Sanctus thronum Antiochenum capere, cui destinatus erat? Affirmabant episcopi Heracleae, Cyzici, Sidae, Thessalonicae, Neocaesareae, Philipporum, Laodiceae; reliqui omnes negabant (cod. Paris. fol. 390 recto sqq.). E sententia Adrianopolitani metropolitae, quod obiter notamus, elucet, Soterichum fuisse tum temporis sexagenarium, perquam doctum, suamque in synodo opinionem diu strenueque defendisse.

Vesperascente in his transactionibus die praelegi iam acta non poterant; cui rei destinabatur dies insequens. Luce proxima aderant iidem ut ante, excepto Soterichо, quamquam adesse debebat ad respondendum sententiamque concilii audiendam. Missi ad eum, qui virum doctum adducerent, quorum nomina habet codex Paris. l. supra citato. Soterichus febri se excusat; quo facto unanimi omnes consensu abdicationem eius decernunt.

Finem huic praeviae dissertationi imponere non possum, quin ad quaedam eorum animum paulisper revocem, quae non mihi soli, sed etiam lectorum puto uni alterive in toto, quem spectat haec scriptio, argumento literario occurrerunt.

Argumento, inquam, literario, non tantum theologico. Quod enim in fatis literarum obtinere constat, ut earum provinciae alia inter se necessitate nectantur, quam quali civitatum partes invicem constringuntur, scilicet libera et interna, regum monachorumque sive potentiam sive impotentiam saepius eludente, id in Graecorum quoque medii aevi statu literario observamus. Iura sua nemo pervicacius tuebatur imperatoribus clericisque regni orientalis. Iam quid factum? Aliae aliaeque oboriebantur dynastiae, e quibus provenere identidem imperatores, qui nisi libertati, tamen literis favebant, iisdemque curam non mediocrem navabant, ut Basilii domus, Comneni, Palaeologi. Quid vero dicendum de clericis eorumque summo magistratu? Imperium et hi suum strenue defendebant. Verum ut Graeci opus habebant literis maiorum: opus habebant philosophia, rhetorica, grammatica, aliis veterum artibus. Sic factum, ut ecclesiae dominatio in multis temperaretur, immo, quod est potissimum, iuxta eam alia existeret dominatio, bonarum sc. liberaliumque artium, quae maiorum historiae nominique innitens, non minus profecto, quam exiguae Graecorum genuini sanguinis reliquiae, effecit, ut patria quaedam Graeca posteris traderetur, his nostris temporibus reviviscens.

Graeci medii aevi nullam fere literarum partem incultam reliquerunt, quod praecipue patet ex titulis librorum innumerorum, qui sunt eorum lingua exarati, necdum in lucem protracti. Qui libri quid doctrinae promovendae adiumenti vel attulerint vel afferre possint, nostrum non est altius examinare. Lubet hoc unum addere: aevi medii, quam dicunt, barbariem Graeci nunquam viderunt, exceptis iis terrae ipsorum partibus, quae Slavorum aliorumque barbarorum obsessionem internecivam passae sunt. Durabat Constantinopoli literarum fax, quum tenebris reliqua Europae obumbrarentur; neque Graecorum omnis culpa est, quod occidentales populi, distracto in duas partes imperio Romanorum, minus cum ipsis commercii exercebant. Obstabat linguarum magis magisque ingravescens diversitas; obstabat clericorum novi regni animus, alienae dominationis impatiens; obstabant etiam occidentalium populorum ingenia, a disciplina Romanorum Graecorumque mirum quantum abhorrentia. Accedit ipsius Graeciae fatum, quo hanc gentem postea magis ad res boreales et orientales curandas vocatam constat, quam ad occidentales.

Sic longo tempore Graecia fuit toto fere orbe divisa, theologiae admodum addicta, Homeri sui nunquam immemor, Platonis vero et Aristotelis tam studiosa, ut ipsius adeo monachi philosophiam intra theologiae cancellos et extra non desererent.

ΣΥΝΟΨΙΣ ΤΩΝ ΔΟΓΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΚΙΝΗΘΕΝΤΩΝ ΕΠΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΥΡΟΥ ΑΛΕΞΙΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ.

Καὶ ταῦτα τοῦ Χωνιάτου.

Ἀλλ᾽ ἐς τόδε μὲν τὰ περὶ τῶν ἀζύμων ληξάτωσαν. Μετὰ δέ γε τὰ κατὰ Λατίνων αἰτιάματα, ἃ Φώτιος συναγήοχε, καὶ ταῖς ἁπανταχῇ δέδωκεν ἐκκλησίαις, αἱ γλωσσαλγίαι τῶν κενολόγων ἠρέμησαν, καὶ οὐδεμία τις εἰς προῦπτον ἀνέῤῥωσεν αἵρεσις μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν χρόνων τοῦ ἐκ Κομνηνῶν βασιλεύσαντος Ἀλεξίου. Τούτου δὲ τὰ σκῆπτρα Ῥωμαίων ἰθύνοντος, ἀνήρ τις τὸ γένος ἕλκων ἐξ Ἰταλῶν, ἐραστὴς φιλοσοφίας ἄκρος, τῇ τῶν πόλεων βασιλίδι διενήκμασε. Μετὰ γὰρ τὸν πάνυ ψελλὸν τὸν (ὥς εἴπῃ τις) ἁπάσης σοφίας καθηγεμόνα καὶ παντοίας ἴδριν λογικῆς παιδεύσεως, οὗτος ἐπὶ ταῖς Ἀριστοτελικαῖς τεχνολογίαις μέγας ἔδοξεν εἶναι, ὅθεν καὶ πᾶσαν φιλομαθῆ νεολαίαν εἰς ἑαυτὸν ἐπεσπάσατο· ὑπὸ δὲ τυφομανίας ἐπαγγελλόμενος εἰδέναι,

CONSPECTUS DOGMATUM IMPERANTE DOMINO ALEXIO COMNENO VENTILATORUM.

Haec quoque sunt Choniatae.

Hactenus de azymis. Verum post Latinorum inculpationes, quas Photius congessit, cumque omnium locorum ecclesiis communicavit, atque ita Romam diremit, vanorum deliramenta cessabant, neque aliqua palam reviviscebat haeresis usque ad ipsa imperatoris Alexii Comneni tempora. Hoc vero sceptra Romanorum tenente, vir quidam, genus ducens ex Italis, philosophiae ut pauci amator, in urbium regina inclaruit. Namque post illum valde balbutientem omnis (ut quis dixerit) sapientiae ducem, variaeque gnarum doctioris disciplinae, hic magnus extitit arte dicendi Aristotelica, unde omnem discendi cupidam juventutem allexit; fastu autem abreptus, cum ea quoque scire profi-

καὶ ὧν οὐδ᾽ ἄκρῳ λιχανῷ μετέσχεν, οὐ πᾶσαν μόνον τὴν ἔξωθεν παιδείαν ἐξονυχίσαι διϊσχυρίζετο, ἀλλὰ καὶ τὰς ἱερὰς βίβλους μετελθεῖν ἐβρενθύετο, καὶ μηδὲν αὐτὸν λεληθέναι τῶν τοῖς θείοις πατράσιν εἰρημένων περὶ Θεοῦ. Ὅθεν καὶ ξυνθέμενος ἕνδεκα κεφάλαια περὶ πίστεως, πολλοὺς διέφθειρε τῶν ἀκροατῶν, καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς λύμης μετέδωκεν· ἕνα δέ τινα, Σερβλίαν τοὐπώνυμον, καὶ λαμπρῶς ἑλληνίζειν ἐδίδαξεν. Ἀμέλει καὶ στὰς ἐπὶ σκοπέλου νυκτὸς ἀωρί, καὶ φθεγξάμενος ἐς ὅσον εἶχε, δέξαι με, Πόσειδον, ἑαυτὸν ἐπαφῆκε τῷ λαίτματι. Τῶν δ᾽ ἐρεσχελιῶν Ἰταλοῦ ἐς ὦτα τοῦ βασιλέως πεφθακυιῶν καὶ τοῦ πατριάρχου Εὐστρατίου τοῦ Γαριδᾶ, δεινή τις ἦν ἡ κατ᾽ αὐτοῦ ἀγανάκτησις. Ἐς γοῦν τὸ μέγιστον τέμενος ὁ Ἰταλος μετεκέκλητο, καὶ τῶν κεφαλαίων εἰς ἐξέτασιν προτεθέντων, τὰ μὲν πρῶτα βαρβαρικῷ κεχρημένος ἤθει, καὶ ἀκαθέκτῳ θυμῷ νικώμενος, ὑπεραπολογούμενος ἦν τῶν ἐμπλήκτων αὐτοῦ ληρημάτων. Ὡς δὲ καθυπεβλήθη τῷ ἀναθέματι σὺν τοῖς αὐτοῦ παραφθέγμασι, μεταμέλῳ βληθείς, καὶ τὸ καθῆκον συνιείς, ἐφ᾽ οἷς παρείπατο, συγγνώμην ᾐτήσατο. Ἦν δὲ τὰς μετεμψυχώσεις δοξάζων, καὶ τὰς ἁγίας εἰκόνας οὐχ ὡς ἔδει τιμῶν· ἀλλὰ καὶ τὰς Πλατωνικὰς ἰδέας παρεδέχετο, καὶ ἄλλα ἄττα κακοφρόνως ἐφθέγγετο. Συνελογίζετο δέ, καὶ οὕτως πάνυ κακοήθως καὶ ἐπιβούλως ἐπιβάλλων ταῖς πεύσεσιν, ἡ τοῦ Κυρίου σὰρξ θέσει ἢ φύσει τεθέωται, συνάγων δι᾽ ἀμφοῖν τὸ ἄπορον, καὶ πείθων τὸν ἀκροώμενον ἀμηχάνως ἔχειν πρὸς τὴν ἀπόκρισιν· ἐν οἷς ἀμφοτέρωθεν

teretur, quae ne summo quidem digito attigisset, non solum omnem doctrinam externam ad unguem usque callere contendebat, verum etiam libros sacros adiisse, eorumque nihil omnino, quae a sanctis patribus de Deo prolata sunt, ignorare gestiebat. Quare undecim capitulis de fide compositis, auditorum multos corrupit, eosque sua rabie infecit; unum vero, *Serbliam* cognomine, Graecorum disciplinam aperte sectari edocuit. Enimvero nocte intempesta stans in scopulo, quantum potuit „*suscipe me, Neptune!*" exclamans, undis se commisit. Jamque nugae hominis Itali quum ad aures imperatoris atque patriarchae Eustratii Garidae pervenissent, magna in eum coorta est indignatio. Vocatus itaque in principem ecclesiam Italus, ad examen propositis capitulis, primo quidem genio indulgens barbarico, irâque abreptus impotenti, hallucinationum suarum defensorem egit; cum vero anathemati subjiceretur cum erroribus suis, poenitentiam agens intelligensque, quod decebat, veniam petiit eorum, quae male proposuerat. Erat autem metempsychoseos sectator, sanctasque imagines justo minus venerabatur; imo etiam Platonicas ideas probabat, atque alia quaedam mente malâ profitebatur. Syllogistice vero (sic quoque admodum maligne atque insidiose struens interrogationes) enuntiavit: *Domini caro vel adoptione vel naturâ divinitatis compos facta est*, utrimque dubitationem movens, atque auditorem impellens, ut anceps haereret in respondendo; atque

ἀποριῶν ἐβάθυνε φάραγγα. Καὶ ὁ μὲν δολερῶς οὕτω συνελογίζετο· ἡ δ᾽ ἐκκλησία δεδογμάτικέ τε καὶ ἀπεφήνατο, μήτε θέσει μήτε λέξει θεωθῆναι τὸ πρόσλημμα, ἀλλ᾽ ὑπὲρ φύσιν καὶ λόγον ἅπαντα. Καὶ τοιοῦτον μὲν τὸ πέρας τὰ κατὰ τὸν Νικόλαον ἐδέξατο.

ΠΕΡΙ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ, ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΝΙΚΑΙΑΣ.

Χρόνου δέ τινος διαγενομένου, ὁ τούτου μαθητὴς Εὐστράτιος, ὃς τῆς τῶν Βιθυνῶν πόλεως Νικαίας ἀρχιερατικῶς προήδρευσε, πολλάκις ἐπὶ βασιλικοῦ βήματος μετὰ Λατίνων εἰς λόγους ἐλθὼν περί τε ἀζύμων καὶ τοῦ θείου πνεύματος, καὶ θελήσας γραφῇ παραδοῦναι, ὅσα εἴρηκε πρὸς Λατίνους, καὶ οἷα παρ᾽ ἐκείνων ἐν τῷ διαλέγεσθαι ἠκηκόει, οὐκ ἀσφαλῶς οὐδ᾽ ἐπαινετῶς τοὺς περὶ τοῦ πνεύματος λόγους ἐξήνεγκεν. Ἐνίοτε δὲ καὶ κατὰ Φιλιππούπολιν ἐπ᾽ ἀκροάσει τοῦ βασιλέως μετ᾽ Ἀρμενίου τινὸς περὶ τῶν δύο τοῦ Χριστοῦ φύσεων ποιούμενος τὴν διάλεξιν, οὐδὲ τότε καθηκόντως τῇ θεηγορίᾳ ἐπέβαλεν, ἀλλ᾽ ἀναιδῶς ἐφθέγξατο, καὶ πρότερον καὶ νῦν τῷ πατρὶ λατρεύειν τοῦ κυρίου τὸ πρόσλημμα· οὐκ οἶδ᾽ ὁπόθεν τὴν ἔκθεσμον ταύτην φωνὴν πορισάμενος. Πρὸς δὲ τὴν ἄτοπον ταυτηνὶ καὶ παντάπασιν ἀσυνήθη ῥῆσιν ἐκπλαγεὶς ὁ Ἀρμένιος, ὕβρεσι τὸν Εὐστράτιον ἔπλυνε, τ ζ υ α κ ό λ η ν καλέσας· δηλοῖ δὲ ἡ λέξις παρ᾽ Ἀρμενίοις τὸν κτηνοβατούμενον. Ἀλλὰ καὶ οἱ παρεστῶτες τῷ

ita ab utraque parte profundam aperiens dubiorum abyssum. Jamque iste tam fraudulenter syllogismos suos struxit; ecclesia vero censuit edixitque, neque adoptione neque nuncupatione divinitatis compotem factam esse Domini carnem assumtam, sed supra naturam esse omnemque vocem. Talem finem habuit Nicolai molimen.

DE EUSTRATIO, NICAEAE METROPOLITA.

Interjecto aliquo tempore Eustratius, hujus discipulus, qui Bithynorum urbi Nicaeae praesidebat archiepiscopus, saepius cum Latinis coram solio imperatorio collocutus de azymis et Spiritu Sancto, literisque mandare cupiens, quae Latinis dixerat, item ea, quae ab illis audierat in colloquio, neque caute neque laudabiliter prodidit de Spiritu sermones. Aliquoties etiam Philippopoli, audiente imperatore, cum Armenio quodam de duabus Christi naturis colloquium habens, ne tum quidem justa sacri sermonis habita ratione, impudenter edixit, *et ante et nunc patri servire Domini carnem assumtam*; nescio unde profanam nactus istam vocem. Perterrefactus ad eam sententiam absurdam prorsusque insolitam Armenius, conviciis Eustratium perfundens, *tzyacolen* vocavit: significat autem haec dictio apud Armenios coëuntem cum bestiis domesticis. Verum etiam

βασιλεῖ λόγιμοι ἄνδρες τῆς λέξεως ἐπιλαβόμενοι, ὡς αἱρετίζοντι τῷ Εὐστρατίῳ ἐπέπληττον· μικρῷ δὲ ὕστερον καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης ὁ Εὐστράτιος παραλύεται, ὡς γεννήτωρ νέας αἱρέσεως. Τελευτῶν δὲ τὸν βίον, εὕρηται ταῦτα συνθέμενος εἰς πίστωσιν τῆς ἀληθοῦς μεταθέσεως, ὧν ἐδίδαξεν οὐκ ὀρθῶς πρότερον. „Ὑψώθη τὸ πρόσλημμα ἀπ' αὐτῆς τῆς προσλήψεως, ὁπηνίκα δὴ προσελήφθη παρὰ τοῦ κτίσαντος· καὶ τοσοῦτον, ὥστε πως ταὐτὸν τῷ κτίσαντι, οὐ κατὰ φύσιν (ἑτέρας γὰρ φύσεως τὸ προσληφθὲν τοῦ προσληφθέντος· οὐ γὰρ ἂν ἦσαν δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ), ἀλλὰ κατὰ τὴν δέξιν καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῆς θεότητος, ὡς μὴ κατά τι τὸ ἔλαττον ἀποφέρεσθαι· ἔστι γὰρ θεὸς μὴ τὴν φύσιν μεταβαλὸν καὶ γενόμενον, ὅπερ τε κτίσαν, καὶ ταυτὸν τῇ θεότητι. Τοῖς δὲ λέγουσιν, ὅτι τὸ πρόσλημμα ἐφίεται προκοπῆς, ἀνάθεμα. Ποῦ γὰρ καὶ προήξει θεός, ὢν τέλειος; Τέλειος γάρ ἐστιν ἐκ τελείου ὁ υἱός, ἐκ τοῦ πατρός. Καὶ οὐδέν ἐστιν ἐν τοῖς τρισὶν ἀτελές.“ (Προέβησαν δέ, ἐφ' οἷς ἀσυντηρήτως ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐφθέγγετο, διαιρῶν τὸ πρόσλημμα διαμπάξ, καὶ λατρεύειν αὐτὸ λέγων τῷ θεῷ καὶ πατρί). Καὶ ἀναθεματισμοὶ οὗτοι· „εἴ τις μὴ μετὰ πάσης εὐλαβείας τῇ κατὰ ψιλὴν ἐπίνοιαν διαιρέσει χρῆται πρὸς δήλωσιν μόνην τῆς ἑτερότητος τῶν συνδραμουσῶν ἐν Χριστῷ δύο φύσεων, ἀλλὰ καταχρώμενος αὐτῇ λέγει, τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως τοῦ Χριστοῦ τὸ μὲν εἶναι δεσπότην, τὸ δὲ δοῦλον, ἀνάθεμα.“ Καὶ πάλιν· „εἴ τις τὸν ἕνα Χριστὸν μετὰ τὴν ἕνωσιν διαιρεῖ,

imperatori adstantes viri docti, voce ista castigata, Eustratium increpabant ut haereticum; brevique post etiam archiepiscopatu Eustratius solvitur, tanquam novae haereseos generator. Sed antequam vitâ decederet, haecce composuisse constat ad fidem verae poenitentiae eorum, quae antea non recte docuerat: *Evecta est caro assumta ab ipsa inde assumtione, quum primum scilicet assumeretur a creatore; idque adeo, ut quodammodo unum idemque evaderet cum creatore, non secundum naturam (namque alius naturae est assumtum, quam is, qui assumtus est; aliâs non duae essent in Christo naturae), sed secundum receptionem et honorem et elationem divinitatis; ita ut nullatenus inferioris esset conditionis. Deus enim non id est, quod naturam mutavit et ortum est, sed idem quod principium creans, parque deitati. Dicentibus vero, carnem assumtam profectus esse appetentem, anathema. Ubinam enim proficiet Deus, ipse perfectus? Perfectus est enim ex perfecto filius, patre. Neque est quidquam in tribus illis imperfectum.* (Provenere tamen talia, in quibus inconsiderate vir ille locutus est, naturam assumtam per medium quasi dividens, deoque et patri servire dicens).

Et hi sunt anathematismi: *Si quis non summa cum diligentia nudae cogitationis distinctione usus fuerit ad significandam solam diversitatem duarum naturarum in Christo concurrentium, sed abutens illâ, dixerit, ejusdem in Christo substantiae alterum esse*

ἰδίᾳ καὶ ἀνὰ μέρος τιθεὶς τὸν θεὸν λόγον, καὶ ἰδίᾳ τὸ πρόσλημμα, ἀλλ᾿ οὐχὶ ἕνα τοῦτον δοξάζει τῇ ταυτότητι τῆς δόξης καὶ τῆς ἀξίας διὰ τὴν καθ᾿ ὑπόστασιν ἕνωσιν, καὶ ἕνα υἱὸν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, ἐκπέσοι τῆς υἱοθεσίας, ἣν αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἐπηγγείλατο. Συνεκάθισε γὰρ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐν τῷ θρόνῳ τῷ βασιλικῷ, καὶ προσκυνεῖται νῦν ὑπὸ πάσης κτίσεως, ἀνακραθεῖσα θεότητι. Πῶς οὖν οὐ τολμηρὸς ὁ διαχωρίζων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἀνυποστόλως ἐξ αὐτοῦ, καὶ διδοὺς αὐτῷ τὸ ἔλαττον, μιᾶς οὔσης τῆς ὑποστάσεως, καὶ ἐπίσης τιμωμένης καὶ προσκυνουμένης ὑπὸ πάσης κτίσεως;"

* * *

Ἐκ τῶν αὐτῶν πράξεων εἰς τὸ δόξασόν με, Πάτερ, τουτέστι δόξασον τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ταύτην, τὴν νῦν ἀτιμαζομένην, τὴν σταυρωθησομένην· καὶ ἀνάγαγε ταύτην εἰς τὴν δόξαν, ἣν εἶχον παρὰ σοὶ ἐγὼ ὁ λόγος καὶ ὁ υἱός, πρὶν ὁ κόσμος συσταθῇ.

* * *

Ἐπὶ δὲ τούτῳ καὶ τὰ κατὰ τὸν Χαλκηδόνος Λέοντα ἐπ᾿ ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀρχείων αὐτῶν διακεκωδώνισται, καὶ οὐκ ὀλίγον ἀπέτεκον καὶ ταῦτα τάραχον. Ὁ γὰρ βασιλεὺς Ἀλέξιος, χρημάτων σπανίζων, καὶ μὴ ἔχων, ὅθεν τὰς τῶν στρατιωτῶν δαπάνας πορίσαιτο, καὶ ἄλλων μὲν ναῶν ἱερὰ ἀποσπάσας, τῇ χωνείᾳ παρέδωκε καὶ

dominans, alterum serviens, anathema. Item, si quis unum post adunationem Christum diviserit, seorsim et pro parte intelligens Deum Verbum, et separatim naturam assumtam, neque vero unum hunc arbitretur secundum paritatem gloriae et dignitatis propter substantiarum adunationem, unumque post humanae formae electionem, refragari videtur filii conditioni, quam ipse pronuntiavit servator. Unâ scilicet sedere fecit humanam naturam in throno regio, adoraturque nunc, mixta divinitati, ab omni creatura. Cur igitur non audax fuerit, qui corpus Domini propalam separat ab ipso, eique tribuit sortem inferiorem, cum una sit substantia, pariterque honoretur atque adoretur ab omni creatura?

* * *

Ex iisdem actionibus in istud:

Glorifica me, pater, i. e. glorifica naturam hanc humanam, nunc dehonestandam, crucifigendam, eamque subduc in gloriam, quam habui apud Te ego Verbum et Filius, priusquam mundus esset conditus.

* * *

Ejus aevo Leonis quoque Chalcedonensium episcopi res in ecclesia ejusque magistratibus divulgatae sunt, nec levem vel ipsae turbam concitarunt. Namque Alexius imperator, opum indigens, neque habens, unde militum sumtus praestaret, reliquorum quidem

εἰς νόμισμα κέκοφε, πρὸς δὲ τοῖς ἄλλοις καὶ τὰς τοῦ νεὼ τῶν Χαλκοπρατείων καθελὼν πύλας ἀργύρῳ διηλειμμένας, τυποῦντι τὰς δώδεκα δεσποτικὰς ἑορτάς, τοῖς χοανευταῖς παρέδωκε, στείλας εἰς τὰ χρυσοπλύσια. Ὅπερ ἰδὼν ὁ τῆς Χαλκηδόνος πρόεδρος Λέων, ἀνὴρ τῶν μὲν λογικῶν παιδεύσεων οὐκ ἐραστὴς ἀκρότατος, ἀρετῆς δ' ἁπάσης κανὼν ἀκριβέστατος, καὶ ζήλου τοῦ κατὰ θεὸν ἔμπλεως, εἰκονομαχίαν πρόδηλον τὸ γεγονὸς κατωνόμαζεν, ἀποχρώμενος εἰς τοῦτο καὶ ῥήμασι τῶν ἐπ' εὐσεβείᾳ διαλαμψάντων καὶ κατὰ τῶν εἰκονομάχων ἀγωνισαμένων λαμπρότατα, τοῦ τε πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Νικηφόρου καὶ τοῦ Στουδίτου Θεοδώρου· πλὴν οὐχ ἁρμοδίως πάντῃ καὶ ἀπροσκόπως· ὅθεν ἡ τότε σύνοδος καθαίρεσιν αὐτοῦ καταψηφίζεται. Τοῦτο μέν, διὰ τὰ δριμέως ὑπὲρ τῶν εἰκόνων παρ' αὐτοῦ λεγόμενα (τὴν γὰρ ὕλην καὶ μετὰ τὴν τοῦ σχήματος ἀφάνισιν εἰκόνας Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων παραβόλως ἀπεφαίνετο εἶναι)· τοῦτο δὲ καί, δι' ἅπερ ἐπηφίει κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τραχύτατα ῥήματα, ὡς ἀπὸ μηχανῆς πετροβόλου, τῆς ἐκείνου γλώττης, ἀκοντίζων τὰ μὴ καθήκοντα. Μετὰ μικρὸν δὲ καὶ ὑπερόριος ἐς Μεσημβρίαν τὴν ἐς Πόντον ἀπάγεται. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὑστεροβουλίᾳ νυττόμενος ἐπὶ τοῖς ξυνενεχθεῖσι τῷ Χαλκηδόνος (ἦν γὰρ διὰ τιμῆς ἄγων τὸν ἄνδρα), αὐτός τε οὐκ ἔληγεν ἐπιστέλλων καὶ ὑποτιθεὶς αὐτῷ τὴν τῆς γνώμης μετάθεσιν, καὶ τὸν ἀνεψιὸν δὲ αὐτοῦ, ὃς καὶ Ἀδριανουπόλεως ἐπεκέκλητο, μεταστειλάμενος, ἐπέτρεψεν, ὁσάκις ἂν

templorum vasa sacra abrepta, atque officinae aerariae tradita in monetam redegit; praeter alia vero aedium Chalcopratianarum portas, argento distinctas referente duodecim dominica festa, abstulit, fusoribusque traditas misit in aurificinas. Quod conspicatus Chalcedonis praeses Leo, doctarum disciplinarum amator non admodum insignis, sed omnis virtutis regula diligentissima, zelique in Deum plenus, istam rem iconomachiam manifestam appellavit, abusus in eum finem dictis virorum pietate clarorum, qui adversus iconomachos pugnam illustrem inierant, Nicephori, patriarchae Constantinopolitani, et Theodori Studitae; ceterum non satis in omnibus congruenter, neque sine offensione. Unde tum temporis synodus depulsionem ejus decrevit; ab altera parte propter ea, quae durius dixerat pro imaginibus (namque materiem vel post formae abolitionem Christi sanctorumque imagines esse, inepte perhibuit); ab altera vero, quod immitissimas in imperatorem voces jactaverat, tamquam e machina saxifera, ipsius lingua, projiciens, quae non decebat. Brevique post Mesembriam quoque, Ponto adjacentem, abducitur. Imperator autem poenitentia compunctus eorum, quae Chalcedonis episcopo acciderant (virum enim in honore habebat), cum ipse non destitit literas ei dare mentisque mutationem ei suadere, tum ejus patrueli, cognomine Adrianopolitano, arcessito permisit, ut, quotiescunque vellet, literas confidenter exararet ad patruum suum, eumque traduceret ad bonum im-

καὶ βούλοιτο, γράμματα ἀδεῶς ἐγχαράττειν πρὸς τὸν θεῖον αὐτοῦ, καὶ παριστᾷν τὴν ἐς αὐτὸν τοῦ βασιλέως ἀγαθὴν πρόθεσιν, καὶ παραινεῖν ἀποσχέσθαι τῆς μὴ ἐπαινουμένης ἐνστάσεως. Ὁ δὲ πρὸς τὸν ἀνεψιὸν ἀντεπιστέλλων, οὐδέν τι φρονῶν ἦν ἐνδόσιμον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπ᾽ αὐτῷ τοῦ βασιλέως μετάμελον διαμωκώμενος, οὑτωσὶ διεξήει· „ὁ Πιλάτος λαβὼν ὕδωρ, ἀπενίψατο τὰς χεῖρας ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ, εἰπών· ἀθῶος εἰμὶ ἐκ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου· ἀλλ᾽ ὕστερον τὸν Ἰησοῦν φραγελλώσας παρέδωκεν εἰς τὸ σταυρωθῆναι. Καὶ ὁ Ἡρώδης ἡδέως ἤκουε τοῦ Ἰωάννου, καὶ πολλὰ δι᾽ αὐτὸν ἐποίει· τελουμένων δὲ τῶν γενεθλίων ἐκείνου, ἀποστείλας σπεκουλάτωρα, ἀπεκεφάλισεν αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ." Καὶ μέχρι μέν τινος ὁ Χαλκηδόνος Λέων βρυχητίᾳ θηρὶ βασιλικῷ ἐοικώς, καὶ ὡς ἀλκαίᾳ, τῇ παῤῥησίᾳ ὑπονυττόμενος, ἀκατάπληκτος ἦν καὶ ἀνένδοτος. Ταῖς τῶν πολλῶν δ᾽ ὅμως ὑπομαλαχθεὶς παραινέσεσιν, ἐνέδωκέ τε ἄγαν, καὶ τῇ συνόδῳ συμφρονήσας, τὸν οἰκεῖον αὖθις θρόνον ἀπέλαβεν.

Εἶπον δ᾽ ἄν, καὶ ὅσα Νεῖλός τις, μονάζων τὸ ἐπιτήδευμα, τὴν γένυν εὔσταχυς, τὸ γένος Αἰγύπτιος, τῆς ὀρθῆς ἀλλότρια πίστεως κατ᾽ ἄχνην τινὰ καὶ ἰλὺν ἀπόβλητον, ὡς ἀπὸ Κανωβικοῦ στόματος, τῶν ἐκείνου χειλέων ἀπέπτυσεν, οὐχ ὥρια πελαγίζων, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ εἰς πήχεις αἰρόμενος, πολύχοα τὰ βλάσφημα ἐπαγγέλλοντας. Ὅτι δὲ ἀπέλιπον ἡμᾶς αἱ βίβλοι, καὶ τῆς ἡμετέρας μνήμης ἀπέπτησαν,

peratoris consilium, atque hortaretur ad abjiciendam refragationem illaudabilem. Iste vero ad patruelem rescribens, nil obsequii in animo habuit, imo imperatoris circa ipsum poenitentiam cavillans, hunc in modum disseruit: *Pilatus, accepta aqua, lavit manus coram omni populo, dicens: innocens sum a sanguine justi hujus. Sed postea Jesum flagellatum tradidit, ut crucifigeretur. Et Herodes lubenter audivit Joannem, multaque fecit illius gratia; die autem natali suo, misso speculatore, decollavit eum in carcere.* Atque aliquamdiu quidem Chalcedonis episcopus Leo, mugienti belluae regiae similis, cauda leonina, libertate sua, irritatus, inconcussus fuit atque inflexibilis. Verum enim vero multitudinis emollitus admonitionibus, concessit admodum, synodoque conciliatus, suum denuo thronum recepit.

Exponerem quoque, quae Nilus quidam, disciplinâ monachus, mento bene consito, genere Aegyptius, rectae adversantia fidei, velut paleam quandam et sentinam abjectam, tanquam ab ostio Canopico, labiis suis despumavit, non tempestive exundans, potius in brachia assurgens, multifluas exserentia blasphemias; quoniam vero libri nos defecerunt, nostrâque avolarunt recordatione, quaecunque bufo vel serpens

ὅσα ὡς φρῦνος ἢ διψάς, θηρία Λιβυκὰ καὶ θανάτῳ πρόσπολα, ὁ Νεῖλος οὗτος ἰοβόλα κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐξεμήμεκε ῥήματα, σιγῇ τὰ κατ᾽ αὐτὸν παραδράμοιμι.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΣΥ ΕΙ Ο ΠΡΟΣΦΕΡΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝΟΣ,

ἈΛΛΗΘΕΝΤΟΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΑΝΟΥΗΛ ΤΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ μακρὸς χρόνος καινὸν ἀεί τι προΐσχεται, καὶ ὁ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης ἀνατροπεὺς καὶ σπορεὺς τῶν ζιζανίων δαίμων οὐ λήγει τὰ πρὸς ἔριν δολοῤῥαφῶν καὶ μηχανώμενος τὴν διάστασιν, κατὰ τοῦτο οἶμαι καὶ τὰ σκάνδαλα, πρὸς βραχὺ πανόμενα, κατὰ βαθὺ αὖθις ἀνατέλλουσι λήϊον. Πλὴν ηὐλόγηται Κύριος, ὁ χρόνῳ ταῦτα μετρῶν, καὶ παραπέμπων ἀφανισμῷ, μηδὲ παρατείνων ἐς ἀϊδιότητα· καὶ καλύπτων μὲν αἰσχύνῃ τὰ τῶν κακοφρόνων πρόσωπα, τῇ δ᾽ ἐκκλησίᾳ βάσιν χαριζόμενος ἄπειρον, καὶ διδοὺς τὸ κατορχεῖσθαι κούφως τῶν τοῦ ᾅδου πυλῶν.

Τότε καὶ βασιλεύοντος Μανουὴλ, ὃς προπάτορα μὲν ἔσχεν Ἀλέξιον, τοκέα δὲ Ἰωάννην, τὸν ἐν ἄναξι περιώνυμον, ἐκινήθη δόγμα περὶ τοῦ *σὺ εἶ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος*. Καὶ οἱ μὲν μόνῳ τῷ πατρὶ τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίαν

dipsas, animalia Libyca mortisque ministra, Nilus hic adversus pietatem evomuit dicteria, res ejus silentio praetercurram.

DE DOGMATE TU ES OFFERENS ET OBLATUS

VENTILATO IMPERANTE MANUELE COMNENO.

Quoniam vero longum tempus novi quid semper producit, ecclesiasticaeque pacis eversor satorque zizaniorum Diabolus non cessat dissidia fraudulenter struere ac discordiam machinari, ita puto etiam scandala, modo sopita, in altam denuo assurgunt segetem. Ceterum benedictus sit Dominus, tempore talia metiens, tradensque abolitioni, neque extendens in perpetuum; atque condens ignominiâ malevolorum faciem, ecclesiae vero fundamentum gratificans sempiternum, permittensque faciliter desultare adversus inferni portas.

Tum quoque, imperante Manuele, qui avum habuit Alexium, patrem vero Joannem, inter reges perillustrem, ventilatum est dogma circa illud: *tu es offerens et oblatus*. Jamque alii crucis sacrificium soli patri oblatum dictitabant, neque vero ipsi

Ver-

προσηνέχθαι ἔφασκον, οὐ μὴν καὶ αὐτῷ τῷ προσενέγκαντι λόγῳ (εἰ γὰρ τοῦτο ἔλεγον, εἰς δύο πρόσωπα πάντως ὁ εἷς τοῦ θεοῦ υἱὸς διαστήσεται, ὁποῖα ὁ λῆρος παρεισῆγε Νεστόριος)· οἱ δὲ καὶ αὐτῷ τῷ υἱῷ γενέσθαι τὴν προσφορὰν ἰσχυρίζοντο, ὡς ἑνὶ καὶ ἀχωρίστῳ τῆς ὑπεραρχίου ὄντι τριάδος. Οἱ γοῦν τότε λογιότητι χαίροντες τῇ προτέρᾳ προσεφύησαν δόξῃ. Ἦσαν δὲ οὗτοι Σωτήριχος ὁ Παντεύγονος, ὑποψήφιος ὢν τῆς κατὰ Συρίαν Ἀντιοχείας, ἣν Ὀῤῥόντης ποτίζει, καὶ ζέφυρος καταπνεῖ ἄνεμος· ὁ Δυῤῥαχίου Εὐστάθιος· ὁ Βασιλάκης Νικηφόρος, καὶ ὁ τῆς Θεσσαλονίκης Μιχαήλ, οἳ καὶ καθήρηνται πάντες. Τούτων δὲ οἱ μὲν ἄλλοι ὑπ' ὀδόντα ἔμυσσον, οὐδὲ παῤῥησίᾳ καὶ διαῤῥήδην τὰς ἑαυτῶν ἐξέφερον γνώμας, καὶ τοῖς τῶν πολλῶν εὐήχουν ὠσί. Σωτήριχος δὲ ὁ Παντεύγονος λογογραφεῖ τὸ δόγμα, καὶ παρίστησι τοῖς βουλομένοις, ὁποίᾳ τῶν δοξῶν προσνένευκε, πλατωνίζων τῇ διαλέξει, καὶ οὕτω τὰ γραφέντα ξυνθέμενος.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΣΩΤΗΡΙΧΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΤΕΥΓΟΝΟΥ,
ΠΑΡΙΣΤΩΣΑ,
ΟΠΩΣ ΕΦΡΟΝΕΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ, Ο ΦΗΣΙ, ΣΥ ΕΙ Ο ΠΡΟΣΦΕΡΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝΟΣ.

Ἐπυθόμην, ὡς ἐν συνόδῳ διακόνω δή τινε περὶ δόγματος διεφέρεστον, καὶ ὡς

Verbo simul offerenti (quod si dicebant, in duas omnino personas unus Dei filius dividetur, qualia nugatorius introduxit Nestorius): alii ab ipso quoque filio factam oblationem contendebant, ut uno et indivisibili a summa omnium imperatrice, trinitate. Jamque viri tum temporis doctrina gaudentes priori adhaerebant opinioni; hi vero erant Soterichus Panteugonus, designatus ad archiepiscopatum Antiochiae Syriae, quam Orontes rigat, Zephyrusque afflat ventus; Dyrrhachii Eustathius; Nicephorus Basilaces, et Thessalonicae Michael, qui condemnati sunt omnes. Horum autem reliqui dentibus mussitabant, neque cum libertate verbisque disertis suas proponebant sententias, auribusque multitudinis bene audiebant; Soterichus vero Panteugonus dogma verbis consignat, volentibusque proponit, ad quamnam opinionem inclinet, platonizans dialectice, sicque a se scripta componens.

EXPOSITIO SOTERICHI PANTEUGONI,
DECLARANS,
QUOMODO SENTIRET DE DOGMATE, QUOD DICIT:
TU ES OFFERENS ET OBLATUS.

Comperi equidem, duos quosdam in synodo diaconos de dogmate disceptasse, atque

ἑκατέροιν τούτοιν συνέστησαν ἄνδρες ἐπ᾽ ἄκρον τῆς καθ᾽ ἡμᾶς παιδείας ἐλάσαντες. Προθυμουμένῳ δέ μοι μαθεῖν τοὺς λόγους, οὐκ ἐξεγένετο. Παρῆς οὖν αὐτός, ἱερὰ φιλότης, τότε, παρῆς; — Παρῆν, ὦ μακάριε, καὶ τῶν ἑκάστοις λεγομένων ὡς ἐπιμελέστατα ἤκουον· οὐ σὺν ἡδονῇ μὲν τοὺς λόγους ἀποδεχόμενος, φιλονείκως ἔχοντας μᾶλλον, ἢ ἐσκεμμένως· ἀχθόμενος δὲ καὶ τοῖς αἰτίοις ταύτης τῆς στάσεως, ὅτι δέον παριέναι σιωπῇ τὰ θεῖα (τοῦτο γὰρ ἥ τε φύσις αὐτῶν ὡς δυσκατάληπτος ἀπαιτεῖ, καὶ ἡ πάτριος παραίνεσις ὑποτίθεται), οἱ δὲ τὰ ἐσκαμμένα τε ὑπερβαίνουσι, καὶ τὰ καλῶς σεσιγημένα τοῖς παλαιοῖς διαξαίνουσι, μηδὲ τῆς ἀνδρός τινος σοφοῦ μεμνημένοι παραγγελίας, ὃς ἡλίῳ παρείκαζεν ἢ καὶ πυρὶ τα θεῖα, παρῄνει τε, μὴ ἀντωπεῖν ἡλίῳ (σκαρδαμύττειν γὰρ καὶ ἀμαυροῦσθαι τὰ ὄμματα), μήτε ἀπολείπεσθαι τοῦ καλλίστου τούτου θεάματος, ἀλλ᾽ ἀπολαύειν αὐτοῦ, παρατηροῦντας ὡς οἷόν τε· τῷ τε πυρὶ μὴ πάνυ τι προσεγγίζειν (καίεσθαι γὰρ), ἀλλὰ μὴ ἀπωτάτω ἀφίστασθαι, τῆς θερμότητος βουλομένους μεταλαγχάνειν. Ὡς εὖ γε, φίλη μοι κεφαλή, περὶ τῶν θείων διανοῇ. Πάνυ γὰρ ἐπὶ τοῦτο εὐλαβεῖσθαι δεῖ τὴν λεπτολόγον παραιτουμένους ἀκρίβειαν, καὶ τὴν ἐφ᾽ ἐλλεβόρῳ τῶν ἰατρῶν κἂν τούτοις διαφυλάττειν διάταξιν, ᾧ καθαίρεσθαί φασι παρειλημμένῳ παχυμερῶς, εἰς δὲ λεπτότατα τεμνομένῳ τὸν χρησάμενον ἀποπνίγεσθαι. — Ἀλλὰ τὸ μὲν ἐκείνοις τῆς τόλμης ἐγκαλεῖν ἀφείστω, νεανικῇ προθυμίᾳ τὴν μέσην (καὶ κατ᾽ αὐτοὺς Λακωνικῶς εἰπεῖν)

alterutri assensisse viros ad summum nostrae doctrinae gradum evectos. Numquid tu, affuisti, amice plurimum reverende? numquid affuisti? — Affui, amice egregie, singulorumque dicta diligentissime audivi; non quidem cum voluptate probans sermones, ambitiosius prolatos quam consideratius, sed indolescens etiam hujus dissidii causis. Cum enim deceat, silentio praetêrire divina (quod scilicet natura eorum requirit, ut aegre intelligibilis, et patrum suggerit cohortatio), illi cancellos transcendunt, silentioque bene pressa veteribus pervestigant, immemores quoque admonitionis a viro quodam sapiente propositae, qui soli aequabat vel etiam igni res divinas, suadebatque, ne qui solem adversum adspicerent (connivere enim oculos atque obscurari), neque abscederent a pulcherrimo hoc spectaculo, sed fruerentur eo, pro parte virili attendentes; item ad ignem ne admodum accederent (nempe aduri), neque remotius starent, si quidem caloris vellent participes fieri. Quam sententiam, carum mihi caput, utinam tu quoque habeas de rebus divinis! Admodum enim circa illud vitanda et deprecanda subtilioris disquisitionis diligentia, medicorumque hîc quoque circa helleborum servanda ordinatio, quo purgari dicunt sumto frustatim, sed minutissime secto utentem suffocari.

Ceterum istis audaciam exprobrare supersedeamus, juvenili fervore mediam (Laconice cum iis quoque dicendo) transcendentibus. Tu vero rem mihi expone. — Sermo

ὑπερβαίνουσι· σὺ δέ μοι τὸν λόγον διέξιθι. — Ὁ μὲν λόγος ὡς εἰπεῖν συλλήβδην ἀπεφαίνετο, τὴν προσληφθεῖσαν τῷ λόγῳ φύσιν μήτε τῷ πατρὶ προσενηνοχέναι μόνῳ, ἀλλὰ καὶ τῇ θεότητι τοῦ μονογενοῦς τὸ οἰκεῖον αἷμα. Τοῦτο ῥηθὲν πολλούς τε ἄλλους, καὶ δὴ καὶ ἄνδρας ἀρετῇ καὶ λόγῳ διαπρεπεῖς τεθορύβηκεν, ὡς μὴ μόνον ὂν ταῖς ἡμεδαπαῖς ἀρχαῖς ἀνακόλουθον, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ Νεστόριον εἰσάγον διαίρεσιν. Εἰ γὰρ δὴ τῶν φύσεων ἐστὶ τό, τὴν μὲν προσάγειν, τὴν δὲ προσίεσθαι, πᾶσα ἀνάγκη καὶ τὴν προσάγουσαν ὡς ἀρχιερέα καὶ θύματος λέγειν ὑποστάσιν, καὶ τὴν προσιεμένην ὡς θεὸν τὰ περὶ τὴν θυσίαν ὁμοίως ὑπόστασιν. Τοῦτο δὴ τὸ τοῦ Νεστορίου θανατῶδες ἁμάρτημα ὡς δεινόν τι λέγεις εἶναι, τὸ τοῦ εἰπόντος οὐκ οἶδα εἰπεῖν εἴτ᾽ ἀγνόημα, εἴτε παράπτωμα. Εἰ γὰρ οὕτως εἶπεν, ὡς ὁ θεὸς λόγος, γενόμενος ἄνθρωπος, αὐτὸς ὡς θύτης κατὰ τὴν πρόσληψιν προσενήνοχεν αὐτό, ὡς θῦμα κατὰ τὴν σάρκα προσήνεκται· αὐτὸς ὡς θεὸς προσήκατο τὸ τυθέν, καὶ πανταχοῦ τὴν ὑπόστασιν κατὰ τὰς ἐνεργείας τῶν φύσεων παρελάμβανεν· ἦν μὲν καὶ οὕτως ὁ λόγος ὀλίγου δέω λέγειν οὐκ ἀσφαλής. Τὸ δὲ τὰς φύσεις διϊστῶντα λέγειν καθ᾽ ἑαυτὰς ἐνεργεῖν, μηδαμῇ παρειλημμένης τῆς ὑποστάσεως, βαβαὶ κινδυνῶδες καὶ ἐπιεικῶς ἐστι χαλεπόν. Ἀλλ᾽ εὐξαίμην ἄν, μήτε αὐτὸν τῇ δόξῃ συνεστάναι ταύτῃ, μήτε τοὺς περιϊσταμένους αὐτόν· ὅθεν ὡς αὐτόθεν ἄτοπον καὶ μὴ λόγων πολλῶν δεδεημένον εἰς ἔλεγχον διὰ τὴν ἀτοπίαν αὐτοῦ, χαίρειν ἐάσθω. — Ὑποκειμένου δὲ τοῦ

iste declarabat, assumtam Verbo naturam non patri soli, sed etiam Deitati obtulisse unigeniti proprium sanguinem. Hoc dictum cum multos turbavit, tum etiam viros virtute doctrinaque insignes; ut non solum nostris principiis refragans, verum etiam Nestorianam introducens distinctionem. Quodsi enim naturarum est, aliud offerre, aliud admittere, necesse omnino erit, et offerentem (naturam) ut summum sacrificii pontificem dicere substantiam, et admittentem (naturam) ut Deum circa sacrificium similiter substantiam. Hoc scilicet Nestorii peccatum, ut rem saevam, morte dignum dicis, ejus, qui nescio an ignorantiam admisit, vel delictum. Quodsi enim ita locutus est, Deum Verbum, hominem factum, ipsum ut sacrificulum secundum assumtionem illud obtulisse, idem ut sacrificium carnale oblatum esse, ipsumque ut Deum admisisse sacrificatum, et quavis ratione substantiam secundum effectum naturarum accepisse, sententia ne sic quidem — ut fere dicam — erit cauta. Sed naturas dividentem dicere, singulas per se esse efficaces, neutiquam receptâ substantiâ, vaeh! periculosum hoc satisque difficile. Atque ne ipsum quidem vellem opinioni huic adstipulari, neque ejus sectatores; unde ut absurdum per se, neque multis ad refellendum indigens verbis propter absurditatem, valere jubeatur.

Cum vero propositum sit, non assumtam naturam, sed ipsum hominem divinum,

μὴ τὴν προσληφθεῖσαν φύσιν, ἀλλ᾽ αὐτὸν τὸν θεάνθρωπον σωτῆρα Χριστὸν τὴν σωτήριον θυσίαν προσενεγκεῖν, σκεπτέον, εἰ καὶ τῇ αὐτοῦ θεότητι προσήνεκται τὸ τυθέν. — Ἀλλὰ πρότερον αὐτὸς εἰπέ τι, ἦδ᾽ ὅς· ὁ ἐγκαλούμενος τίς αὐτῷ, καὶ πόθεν ἡ τοῦ λόγου τούτου κατασκευή; — Πολλὰ ἄττα συνείρων, τὸν ἑαυτοῦ συνίστησι λόγον· ἐγὼ δέ, ὁπόσα μου τὴν μνήμην ἐπέρχεται, ταῦτα ἐρῶ. — Ἐπεί φησιν ὁ θεὸς λόγος θυσίαν πᾶσαν ἁγιάζει καὶ τελειοῖ, πῶς οὐχὶ καὶ τὴν τῆς οἰκείας σαρκὸς θυσίαν ἡγίακεν αὐτὸς καὶ τετελείωκεν; Οὐκ ἂν δὲ ἄλλως ἡγίασεν, εἰ μὴ τῇ ἑαυτοῦ θεότητι προσήνεκτο. Πρὸς οὖν τοῦτο πῶς ποτε ἡμᾶς διατίθεσθαι χρή; Πότερον, ὡς εἰρημένον εὖ ἀποδέχεσθαι τουτονὶ τὸν λόγον; — Οὐκ, ὦ ᾽γαθέ· δόξειε γὰρ οὗτος ὁ λόγος οὐκ ἀληθής. Καὶ πρὸς τοῦτον ἡμεῖς ἐκεῖνο φαίημεν ἄν, ὡς, ἐπειδὴ ὁ λόγος τῇ σαρκὶ καθ᾽ ὑπόστασιν ἑνωθεὶς ἡγίακέ τε καὶ τετελείωκεν αὐτὴν εἰς θυσίαν, τί ποτε ἔδει τῇ πρὸς τὴν αὐτοῦ θεότητα προσαγωγῇ ταύτην αὐτὴν ἁγιάζεσθαι; τί δὲ καὶ τελειοῦν τὴν ἀνωτέρω φυλαχθεῖσαν πάσης ἁμαρτίας προαιρετικῆς τε καὶ τῆς ἐκ σπέρματος φυσικῆς; Μόνης οὖν ἐδεῖτο τῆς πρὸς τὸν πατέρα διὰ θυσίας προσαγωγῆς, ἣν ἁγιασμὸν ὠνόμασεν ὁ σωτήρ. Πρὸς γὰρ τῷ πάθει γενόμενος, ἔλεγεν· ἐγὼ ἁγιάζω ἐμαυτὸν ὑπὲρ αὐτῶν· ὡς εἶναι δῆλον, διττὸν εἶναι τὸν ἁγιασμόν· τὸν μέν, οὗ τῇ σαρκὶ μετέδωκεν αὐτὸς ἑνωθείς· τὸν δὲ δεύτερον, ὃν εἰργάσατο διὰ θυσίας εἰς τὸν πατέρα ταύτην ἀνενεγκεῖν. — Ἀλλ᾽ εἴπερ ἐξ αὐτῆς ἡγίακε ταύτην ἑνώσεως,

servatorem Christum, sacrificium obtulisse, videndum erit, num etiam ejus deitati oblatum sit sacrificium. *Sed prius ipse dic mihi* (inquit ille): *quis fuit illum appellans, et unde fuit sermonis hujus occasio? — Multa varii generis praelocutus, orationem suam ita instituit: ego vero, quantum succurrit memoriae, haecce referam:*

„Cum Deus Verbum, inquit, omne sacrificium sanctificet atque perficiat, quidni proprium quoque carnis sacrificium sanctificaverit atque perfecerit? Non aliter vero sanctificasset, nisi ipsius deitati oblatum. Circa hoc igitur qualiter sentire debemus? Num ut bene dictam accipere debemus hanc sententiam?"

„Minime, vir bone; non enim vera videtur sententia. Nosque adversus illam sententiam hoc dixerimus: Quum Verbum, carni junctum secundum substantiam, illam sanctificaverit et perfecerit ad sacrificium, cur tandem, ut ad ipsius deitatem afferretur, hanc ipsam necesse erat sanctificari? cur etiam perfectam eam reddere, elatam supra omne peccatum vel de industria commissum, vel e semine naturali ortum? Sola igitur opus erat oblatione ad patrem per sacrificium, quam *sanctificationem* nuncupavit Servator. Cum enim ad passionem accederet, *ego,* inquit, *sanctifico me pro illis.* Unde apparet, duplicem esse sanctificationem: alteram, cujus copiam carni ipse fecit junctus; alteram vero, quam per sacrificium perfecit, ut hoc patri offerret."

φαίη τις ἄν, τί δή ποτε καὶ δευτέρου ἑτέρου ἔδει ἁγιασμοῦ; ποίας δὲ τελειώσεως; — Μακρότερόν με τοῦ λόγου, ἄριστε φίλων, ἀναγκάζεις λέγειν. Πλὴν καὶ τοῦτο σὴν εἰρήσεται χάριν. Ἔθος τοῖς καταλλαττομένοις ἐστὶ, λαμβάνειν τι παρ᾽ ἀλλήλων τῆς ἐμπεδωθησομένης φιλίας ἐχέγγυον. Ἐπείπερ οὖν καὶ ἡμᾶς δι᾽ ἔχθρας γεγονότας θεῷ ἐχρῆν καταλλάττεσθαι, τῆς θείας οὐκ ἀνασχόμενος ἀφεστάναι διὰ παντὸς ἀγαθότητος, πρότερον αὐτὸς ὁ καὶ τὴν ἀρχὴν ὑποστήσας λόγος τὴν ἡμεδαπὴν εἰληφὼς οὐσίαν ἀντέδωκε τὴν ἁμαρτημάτων ἄφεσιν, τὴν ἐκ τῆς πλάνης ἀπαλλαγὴν, τὰς πολλὰς ἐκείνας ἐνειργηκὼς εὐεργεσίας καὶ θαυμαστάς. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸν πατέρα ἐχρῆν λαβόντα τι παρ᾽ ἡμῶν τὴν υἱοθεσίαν ἀντιχαρίσασθαι, προσῆν δὲ ἡμῖν οὐδὲν καθαρόν, οὐδὲν τῆς αὐτοῦ μεγαλειότητος ἄξιον, τῆς ἁμαρτίας πάντα ἐπιθολούσης, αὐτὸς ὁ θεάνθρωπος λόγος τὸ τῆς ἡμεδαπῆς ἀπορίας ἀναπληρῶν, ἅτε μεσίτης ἐν προσώπῳ τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ αὐτοῦ προσενήνοχεν αἷμα, ἄχραντον θῦμα, σωτήριον καλλιέρημα, τῆς πρὸς τὸν πατέρα καταλλαγῆς ἡμῖν αἰτιώτατον· ὃ πολλαχοῦ καὶ ὁ θεσπέσιος ἀποφαίνεται Παῦλος. Δικαιωθέντες γάρ φησιν ἐν τῷ αἵματι τοῦ υἱοῦ, σωθησόμεθα δι᾽ αὐτοῦ. Καὶ αὖθις· ἐχθροὶ ὄντες, κατηλλάγημεν τῷ θεῷ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Πῶς οὖν οὐκ ἐπιεικῶς ἐστιν ἄτοπον, ταύτην προσενεχθῆναι τὴν θυσίαν λέγειν τῷ θεῷ λόγῳ; Τίνος γὰρ ἡμῖν πρὸς τοῦτον ἔδει καταλλαγῆς, ὃς ἐξ αὐτῆς ἡμῖν κατήλλακται τῆς ἑνώσεως; Πῶς δὲ οὐκ ἀνόητον

„Jam vero si hoc sacrificium ipsâ sanctificavit unione, cur tandem, dixerit quis, secunda aliaque opus erat sanctificatione, et quanam perfectione?"

„Procul a proposito, optime amicorum, verba me facere cogis. Ceterum hoc quoque tua dictum esto gratia. Mos est conciliatis, accipere quid mutuo datum, stabiliendae amicitiae vadimonium. Quum igitur nos quoque, inimici facti Deo, ei reconciliandi essemus, divinâ nolens plane recedere benignitate, prius ipsum, quod initium constituerat, Verbum, nostrâ sumtâ substantiâ, mutuo dedit peccatorum absolutionem, erroris liberationem, multis illis atque admirabilibus perfectis beneficiis. Jam vero quum Pater quoque aliquid a nobis accipere deberet gratiarum loco pro adoptione filii agendarum, nobis tamen nil inesset purum, nil ipsius magnificentia dignum, nimirum peccato omnia obscurante, ipse divinus homo, Verbum, nostram indigentiam supplens, tanquam mediator respectu humanitatis, suum obtulit sanguinem, sacrificium illibatum, hostiam salvatoriam, principem nobis cum patre conciliationis causam. Quod saepius quoque divus declarat Paulus. *Justificati enim*, inquit, *in sanguine filii, servabimur per eum.* Et rursus: *Inimici quum essemus, conciliati sumus Deo per sanguinem filii ejus.* Quomodo igitur non satis absurdum est, hoc sacrificium oblatum dicere Deo Verbo? Quanam enim nobis cum illo opus erat conciliatione, qui ex ipsa nobis conciliatus est ad-

λέγειν, διὰ τῆς θυσίας ταύτης αὐτὸν ἑαυτῷ καταλλάττεσθαι; Ἢ τὴν μὲν ἐξ ἡμῶν προσληφθεῖσαν φύσιν ἔχειν πρὸς ἡμᾶς οἰκείως, τὴν δ' ἑνωθεῖσαν αὐτῇ θεότητα δεῖσθαι τῆς πρὸς ἡμᾶς διὰ θυσίας καταλλαγῆς; Ἢ (κατὰ Παῦλον εἰπεῖν) μεμέρισται ὁ Χριστός, ὡς εἶναι τὸ μὲν φίλον αὐτῷ, τὸ δὲ ἀντίθετον; — Ἀλλ' εἴπερ, φησίν, τὸ τῷ πατρὶ προσαγόμενον διὰ τοῦ θεοῦ λόγου προσάγεται (οὐδεὶς γάρ φησι πρὸς τὸν πατέρα ἔρχεται, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ), πῶς ἐνῆν προσηνέχθαι τὴν θυσίαν ταύτην, μὴ πρότερον τῇ τοῦ μονογενοῦς προσενεχθεῖσαν θεότητι; Οὐχ ἡ τοῦ λόγου θεότης, ὦ οὗτος (πρὸς γὰρ ἐκεῖνον στρέφω τὸν λόγον), ἐν ταῖς πρὸς τὸν πατέρα προσαγωγαῖς ἐμεσίτευσεν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ θεάνθρωπος, χρηματίσας κατὰ τὴν προσληφθεῖσαν φύσιν ἀρχιερεύς, καὶ τότε τὸ οἰκεῖον αἷμα προσαγαγών, καὶ νῦν τοὺς σωζομένους δι' αὐτοῦ προσάγων τῷ πατρί, ἵνα θεώσῃ τῇ χάριτι· τοῦτο γὰρ τῆς προσαγωγῆς τὸ τέλος.

Μάθοις δ' ἂν καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὸν τύπον θυσίας, ὃ λέγομεν. Τέσσαρά τινα περὶ τὴν ἐν τύπῳ θυσίαν ἐθεωρεῖτο· προσαγωγή, καθιέρωσις, αναγωγή, ἀφοσίωσις. Προσήγετο μὲν γὰρ ὁ ἀμνὸς καθιερωθησόμενος· καθιερωμένον δέ οἱ τὸ αἷμα εἰς τὰ τῶν ἁγίων ἀνήγετο ἅγια· ἀνηγόμενον δὲ καὶ προσενεχθὲν ἀφωσίωτο. Ὥσπερ οὖν οὐκ ἔστι λέγειν, προσάγεσθαι τὸν ἀφωσιωμένον ἤδη καὶ ἡνωμένον, οὕτως οὐδὲ τὸ τῆς σαρκὸς αἷμα, τῆς αὐτοῦ θεότητος ἀχώριστον ὄν, ἔνεστι λέγειν τῇ κατάκρας

unatione? Quomodo vero non insipidum est dicere, hoc sacrificio ipsum sibi conciliari? vel naturam quidem e nobis assumptam esse nobis familiarem, sed adunatam illi deitatem opus habere, ut nobis concilietur per sacrificium? An (ut cum Paulo loquamur) *divisus est Christus*, ita ut alterum sit illi amicum, alterum adversarium? Jam vero si dicit: *patri oblatum per Deum Verbum offertur* (*nemo enim*, ait, *ad patrem venit, nisi per me*), quomodo offerri poterat hoc sacrificium, non prius oblatum deitati unigeniti? Non Verbi deitas, heus tu (ad illum enim converto sermonem), in oblationibus Patrem spectantibus mediatorem agebat, sed ipse divinus homo, officio fungens secundum assumtam naturam sacerdos, qui olim sanguinem suum patri offerebat, et nunc servatos per ipsum patri offert, ut divinos faciat per gratiam; namque is finis est oblationis.

Intelliges quoque ex mysterio sacrificii, quod dicimus. Quatuor quaedam spectabantur in lege sacrificii: adductio, sanctificatio, oblatio, consecratio. Adducebatur enim agnus sanctificandus; sanctificatus vero illi sanguis offerebatur in sancta sanctorum; adductus vero et oblatus consecrabatur. Quemadmodum igitur dicere non licet, adduci consecratum jam adunatum, sic nec dicere licet, carnis sanguinem, ab ipsius deitate indivisibilem, ad naturam ejus prorsus adunatam adduci. — Quodsi vero dei-

ἡνωμένῃ φύσει προσάγεσθαι. — Ἀλλ' εἰ τῇ θεότητι, φησί, τοῦ πατρὸς ἡ θυσία προσήγετο, ἡ αὐτὴ δὲ θεότης κἂν τῷ μονογενεῖ, τί κωλύει, καὶ τῇ τοῦ μονογενοῦς θεότητι λέγειν ταύτην τότε προσάγεσθαι;

Ἡ αὐτὴ μέν, ὦ τάν, θεότης ἀμερίστως ἐνθεωρεῖσθαι ταῖς τριτταῖς ὑποστάσεσιν ὡμολόγηται. Πλὴν ὃ πολλάκις εἴρηται, καὶ νῦν οὐκ ὀκνοῦμεν λέγειν, ὡς οὐχὶ τῇ φύσει τοῦ πατρός, τῇ δὲ τοῦ πατρὸς ὑποστάσει προσήγετο, ὡς καὶ τὸν προσάγοντα προσάγειν ὑποστατικῶς, καὶ τὸν δεχόμενον ὑποστατικῶς δέχεσθαι. Διό μοι διττῶς ἐξαμαρτάνειν δοκεῖς, ἀπομερίζων μὲν (τὸ εἰς σέ γε ἧκον) τὴν ἀμέριστον φύσιν, παρέχων δὲ καὶ ταῖς φύσεσι τὰ τῶν ὑποστάσεων ἰδιώματα.

Πρὸς τούτοις, εἰ τῷ εἶναι κοινὴν υἱῷ καὶ τῷ πατρὶ τὴν φύσιν διὰ ταῦτα συμβαίνει κοινὴν εἶναι καὶ τὴν τῆς θυσίας ὑποδοχήν, ἀνάγκη εἶναι λέγειν κοινὴν καὶ τὴν σάρκωσιν ἀμφοῖν. Εἰ γὰρ ἡ τοῦ λόγου θεότης σεσάρκωται, ἡ αὐτὴ δέ ἐστι θεότης καὶ ἐν πατρὶ καὶ πνεύματι, ἀνάγκη καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸ πνεῦμα σεσαρκῶσθαι λέγειν.

Ὁρᾷς, οἷα σοι τοῦ λόγου παρ' ἡμῶν ὑποτιθέντος συνάγεται. — Ἀλλὰ Βασίλειος ὁ θεῖος παρ' ἡμῶν φησι λεγομένοις προσμαρτυρεῖ. Καὶ γὰρ τὴν θείαν μυσταγωγίαν ὑποφωνεῖ τῷ σωτῆρι Χριστῷ μυστικώτερον, σὺ εἶ, λέγων, ὁ π ρ ο σ φ έ ρ ω ν καὶ π ρ ο σ φ ε ρ ό μ ε ν ο ς καὶ π ρ ο σ δ ε χ ό μ ε ν ο ς. Εἰ μὲν τὸν σωτῆρα λέγεις, ὦ οὗ-

tate, inquit, patris adducebatur sacrificium, eadem vero deitas est etiam in Unigenito, quid obstat, quominus Unigeniti quoque deitati ea tum adducta esse dicatur?

Eandem, o bone, deitatem indivisibiliter in tribus substantiis spectari constat. Ceterum quod saepe dictum est, nunc quoque dicere non veremur, non patris naturae, sed patris substantiae oblatum esse sacrificium, pariterque offerentem obtulisse substantialiter, atque recipientem substantialiter recepisse. Quare dupliciter mihi peccare videris, dividens quidem (quantum penes te) naturam indivisibilem, tribuens vero naturis proprietates substantiarum.

Deinde, si propter communem patri filioque naturam communis est etiam sacrificii receptio, necesse erit dicere, communem etiam carnis assumtionem esse utrique. Si enim Verbi deitas carnem assumsit, eadem autem est deitas et in Patre et in Spiritu, necesse est dicere, et Patrem et Spiritum carnem assumsisse.

Vides, qualia consequantur ex oratione a nobis in medium prolata. — Sed divus Basilius, inquit, iis, quae diximus, testimonium denuntiat. Sacrum enim officium tribuit servatori Christo ratione mystica, *tu es*, inquiens, *offerens et oblatus et recipiens.* — Quodsi servatorem dicis, o bone, offerre patri per ipsum servatos, offerri

τος, προσφέρειν μὲν τῷ πατρὶ τοὺς δι᾽ αὐτοῦ σωζομένους, προσφέρεσθαι δὲ τὸν αὐτὸν διὰ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας τῆς εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ γινομένης, προσδέχεσθαι δὲ αὐτὸν τὰ παρ᾽ ἡμῶν ὡς Θεόν, συνευδοκοῦμεν τῷ λόγῳ καὶ συντιθέμεθα. Εἰ δὲ τὰς ἀντικειμένας ταύτας λέξεις συναπομερίζεις ταῖς φύσεσι, παρασιωπῶν την ὑπόστασιν, καὶ λέγεις, προσφέρειν μὲν τὴν προσληφθεῖσαν φύσιν τὰ τῆς σαρκός, προσφέρεσθαι δὲ τὴν τῆς σαρκὸς θυσίαν, προσδέχεσθαι δὲ τὴν θεότητα, συ μὲν τὸ ἐξ ἄμμου σχοινίον πλέκων σεαυτὸν λανθάνεις· ἡμεῖς δὲ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀντιστησόμεθα γνώμης, καὶ ὁμόσε χωρήσομεν, οὐκ ἐφιέντε τῷ λόγῳ ὥσπερ κεχαραγμένῳ, καὶ τῆς τοῦ Νεστορίου φρενοβλαβείας ἐξηρτημένῳ.

Χωρὶς δὲ τούτων, τίς τῶν εὐσεβούντων προσοῖτο ἂν τό προσφέρειν ἐπὶ τῆς κατὰ τὸ πάθος γενομένης θυσίας προσδέχεσθαι, τοῦ ἀποστόλου κεκραγότος Παύλου· *ἅπαξ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε;* Καὶ πάλιν· *τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφάπαξ, ἑαυτὸν ἀνενέγκας.* Καὶ ἀλλαχοῦ· *μιᾷ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκε τοὺς ἀγωνιζομένους ἐς τὸ διηνεκές.* Οὕτω τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, ἅπαξ καὶ μίαν εἶναι τὴν ἑαυτοῦ προσφοράν, σὺ προσφέρειν ἑαυτὸν καθ᾽ ἑκάστην λέγεις; Ἀλλὰ προσήνεγκε μὲν ἑαυτὸν ἐφάπαξ, προσφέρει δὲ καὶ νῦν τοὺς δι᾽ αὐτοῦ σωζομένους, ὡς ἔφημεν. Προσφέρεται δὲ καὶ διὰ τῆς εἰς τὸ αὐτοῦ ζωοποιὸν καὶ σωτήριον σῶμα καὶ αἷμα μεταβαλλομένης ὑπερφυῶς θυσίας.

autem eundem per sacrificium incruentum, quod fit in memoriam ejus, et recipere eum, quae a nobis veniunt, ut Deum, concinimus oratione nostra et conspiramus. Quodsi vero adversantes has voces naturis attribuis, silentio praetermissa substantia, ac dicis, offerre naturam oblatam ea, quae sunt carnis; offerri autem carnis sacrificium, ac recipere deitatem: funem te ex arena nectere ignoras; nos vero ex eâdem stantes sententia, ut adversarii impetum faciemus, non indulgentes opinioni aculeorum pleno, atque a Nestorii vesania pendenti.

Praeterea quis hominum piorum audeat oblationem accipere de sacrificio circa passionem facto, cum Paulus clamet apostolus: *semel Christus pro nobis mortuus est?* Atque iterum: *hoc enim fecit semel, se ipsum offerens.* Atque alio loco: *una enim oblatione consummavit eos, qui certant, in perpetuum.* Hoc quum dicat apostolus, semel et unam factam esse oblationem, tu eum quotidie se offerre contendis? Verum obtulit semet ipsum semel; sed offert nunc quoque servator per ipsum, ut diximus. Offertur autem per sacrificium, in vivificans ejus et salvatorium corpus et sanguinem mirifice mutatum.

Ἀλλὰ τῶν ἱερουργούντων, φησίν, οὐκ ἐπαΐεις, καθ᾽ ἑκάστην λεγόντων· θύεται ὁ ἀμνός. — Λέγεται μὲν παρ᾽ αὐτοῖς γε λίαν τοῦτο καὶ λίαν καλῶς. Τὸ τότε γενόμενον σωτήριον πάθος τελοῦσιν ὡς ἐνεστώς. Ὡς ἐνεστῶτα γὰρ τὰ πάλαι γεγενημένα καινίζει φανταστικῶς, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν εἰκονικῶς ἡ ἀνάμνησις, ἣν ποιεῖν ἡμᾶς ἐπέταξεν ὁ σωτήρ, καὶ καθάπερ ὁ πανηγυρικὸς ἔχει νόμος, τὰ παρῳχημένα λέγων ὡς καὶ τὰ ἐνεστῶτα, καθ᾽ ἣν ἄν ποτε τελῆται ἡμέραν. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς γεννᾶται καὶ βαπτίζεται πανηγυρικῶς λέγομεν. Τοῦτο δὴ καὶ ἐπὶ τῆς σωτηρίου θυσίας τελεῖν εἰωθός ἐστι.

Ταῦτα, ὦ χρῆμα ἱερὸν καὶ φίλον ἐμοί, τῷ ἀνδρὶ ἐκείνῳ διέμελλε· καὶ εἴ τι σοι μέλει τούτους ὑφεῖναι πείθειν τοῦ δόγματος, ἀμέλησον, ὦ γενναῖε. Κἀκείνῳ γὰρ οὐκ οἶμαι μένειν εἰσέτι τὰ τῆς ἐνστάσεως, ἀλλὰ παλινῳδίαν ᾄσειν καὶ μεθαρμόσεσθαι. Διὸ καὶ συγγνῶναι δεῖν ἡγοῦμαι καὶ σπείσασθαι. — Συγγνώμων, ὦ φιλότης, καὶ αὐτὸς ἐγώ σοι, καὶ μεταμελομένῳ δίδωμι δεξιάν, καὶ μᾶλλον, ἣν ἐξ ἀμελετήτου σοι γνώμης εἴρηται ταῦτα. Πολλὰ δὲ τοιαῦτα συμβαίνειν τοῖς σχεδιάζουσιν εἴωθεν.

Verum, inquit, non attendis ad eos, qui sacra faciunt, et quotidie dicunt: *immolatur agnus.* — Dicitur hoc ab illis admodum valdeque bene. Passionem tum factam salutarem perficiunt ut instantem. Ut instantia enim olim facta renovat imaginatorie, seu potius, ut ita dicamus, figurate recordatio, quam facere nos jussit Servator, utque panegyrici quoque vult norma, de praeteritis loquens ut de instantibus, qualibet tandem perficiantur die. Quare panegyrice quoque, *Christus,* inquimus, *generatur et baptizatur.* Jamque hoc etiam in sacrificio salutari facere, moris est."

Haecce, venerabilis mihi et care amice, viro illi dubitanda videbantur. Jam vero si persuadere illis volueris, ut recedant a dogmate, noli circa hoc curare, vir eximie. Neque enim istum tenere refragationem suam puto, imo palinodiam canturum, atque se accommodaturum. Quare etiam ignoscendum esse puto, et in gratiam redeundum. Ignosco tibi et ego, amice, et poenitentiam agenti dextram do, maxime, si animo non praemeditato haec tibi dicta sunt. Solent enim talia ex tempore dicentibus accidere.

ΤΟ ΕΠΙ ΤΩΙ ΑΝΑΦΥΕΝΤΙ ΔΟΓΜΑΤΙ
ΠΑΡΑ
ΤΟΥ ΠΑΝΤΕΥΓΟΝΟΥ ΣΩΤΗΡΙΧΟΥ ΓΕΓΟΝΟΣ ΣΗΜΕΙΩΜΑ.

Μηνὶ μαΐῳ ιβ΄ ἡμέρᾳ ά ν̄ ε̄. Προκαθημένου τοῦ θεοστέπτου ἡμῶν βασιλέως αὐτοκράτορος Κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ἐν τῷ παλατίῳ τῶν Βλαχερνῶν· παρισταμένων τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ βασιλείᾳ τῶν περιποθήτων ἀνεψιῶν αὐτοῦ καὶ υἱῶν τοῦ ἀοιδίμου σεβαστοκράτορος Κυροῦ Ἀνδρονίκου, τοῦ πρωτοσεβαστοῦ καὶ πρωτοβεστιαρίου Κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ, Κυροῦ Ἀλεξίου· τοῦ περιποθήτου ἀνεψιοῦ τῆς κραταιᾶς καὶ ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας, Κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κοντοστεφάνου· τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ γαμβροῦ τοῦ κραταιοτάτου καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, Κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ· τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ γαμβροῦ τῆς μακαριωτάτης πορφυρογεννήτου καὶ περιποθήτου αὐταδέλφης τοῦ κραταιοτάτου καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, Κυρίας Θεοδώρας, Κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀγγέλου· τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ Κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κοντοστεφάνου· τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ Κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου· τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ Κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Παλαιολόγου· τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ ἐπάρχου Κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Καματηροῦ· τοῦ μεγαλοδοξοτάτου μεγάλου λογοθέτου τῶν σεκρέτων καὶ πρωτονοταρίου Κυροῦ Ἰωάννου· τοῦ μεγαλοδοξο-

DE DOGMATE
QUOD PROPOSITUM EST A SOTERICHO PANTEUGONO DECLARATIO.

Mensis Maii die XII., die I. indictionis XIII.

Praesidente a Deo coronato nostro rege et imperatore domino Manuele Comneno in palatio Blachernarum;

adstantibus sanctae Ejus majestati valde amabilibus consobrinis ejus, filiis inclyti sebastocratoris domini Andronici, protosebasto et protovestiario, domino Joanne Comneno, ejusque fratre, domino Alexio; valde amabili consobrino potentis sanctaeque Ejus majestatis, domino Alexio Contostephano; pansebasto sebasto, genero potentissimi sanctique nostri regis, domino Joanne Cantacuzeno; pansebasto sebasto, genero beatissimae porphyrogenitae valdeque amabilis sororis potentissimi sanctique nostri regis, dominae Theodorae, domino Joanne Angelo; pansebasto sebasto, domino Joanne Contostephano; pansebasto sebasto, domino Constantino Palaeologo; pansebasto sebasto, domino Alexio Palaeologo; pansebasto sebasto, eparcho, domino Andronico Camatero; praenobilissimo magno logotheta a secretis et protonotario, domino Joanne; praenobilissimo protonobi-

τάτου πρωτονοβελισσίμου καὶ ἐπὶ τοῦ κανικλείου Κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Στυπειώτου· τοῦ μεγαλοδοξοτάτου μυστικοῦ Κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Φορῶν· τοῦ μεγαλοδοξοτάτου μεγάλου δρουγγαρίου Κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Μακρέτου· τοῦ μεγαλεπιφανεστάτου πρωτοασηκρίτου Κυροῦ Νικολάου τοῦ Ζωναρᾶ· τοῦ μεγαλεπιφανεστάτου πρωτοκουρόπτου καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων Κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Καματηροῦ· τοῦ μεγαλεπιφανεστάτου πρωτοκουρόπτου, νομοφύλακος καὶ ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν Κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Παντεχνοῦς· τοῦ μεγαλεπιφανεστάτου πρωτοκουρόπτου καὶ φύλακος Κυροῦ Ἠλία τοῦ Βουρτεροῦ· συμπαρισταμένης καὶ τῆς συγκλήτου, καὶ συνεδριαζόντων αὐτῇ καὶ συνδιαιτώντων τῇ ὑποθέσει τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντίνου, τοῦ Ἱεροσολύμων Ἰωάννου· συνεδριαζόντων ἡμῶν καὶ τοῦ ὑποψηφίου Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας Σωτηρίχου τοῦ Παντευγόνου· συνδιαιτώντων ὡσαύτως τῇ ὑποθέσει καὶ ἡμῶν τοῦ ἀρχιεπισκόπου πάσης Βουλγαρίας Ἰωάννου, καὶ τοῦ Κύπρου Ἰωάννου· συνδιαγνωμονούντων καὶ ἡμῶν τῶν ἀρχιερέων, τοῦ Καισαρείας Στεφάνου, τοῦ Κυζίκου Ἰωάννου, τοῦ Νικομηδείας Θεοφυλάκτου, τοῦ Σίδης Ἰωάννου, τοῦ Θεσσαλονίκης Κυρίλλου, τοῦ Νεοκαισαρείας Κωνσταντίνου, τοῦ Λαοδικείας Βασιλείου, τοῦ Κορίνθου Θεοδώρου, τοῦ Ἀθηνῶν Γερασίμου, τοῦ Μωκησῶν Λέοντος, τοῦ Ναυπάκτου Βασιλείου, τοῦ Φιλιππουπόλεως Θεοδωρήτου, τοῦ Ἀδριανουπόλεως Λέοντος, τοῦ Ἀπαμείας Γερασίμου, τοῦ Κερκύρων Κωνσταντίνου, τοῦ Ἀτταλίας Νικολάου,

lissimo et caniclei praefecto, domino Theodoro Stupiota; praenobilissimo mystico, domino Nicephoro Phoronensi; perillustri magno drungario, domino Joanne Macreta; perillustri protosecretario, domino Nicolao Zonara; perillustri protocuropta atque a libellis supplicibus, domino Michaele Camatero; perillustri protocuropta, nomophylace atque a rebus domesticis, domino Theodoro Pantechne; perillustri protocuropta et custode, domino Elia Burtero;

adstante etiam senatu, et considentibus cum illo unâque agentibus de argumento Constantinopoleos patriarcha Constantino, Hierosolymorum Joanne;

considentibus etiam nobis designato theopoleos, magnae Antiochiae, archiepiscopoÓtericho Panteugono;

unâ agentibus pariter de argumento nobis: archiepiscopo totius Bulgariae Joanne, et Cypri Joanne;

unâ censentibus etiam nobis episcopis: Caesareae Stephano, Cyzici Joanne, Nicomediae Theophylacto, Sidae Joanne, Thessalonicae Cyrillo, Neocaesareae Constantino, Laodiceae Basilio, Corinthi Theodoro, Athenarum Gerasimo, Mocesarum Leone, Naupacti Basilio, Philipporum Theodoreto, Adrianopoleos Leone, Apameae Gerasimo, Corcyrae Constantino, Attaliae Nicolao, Paronaxiae Joanne, Mesembriae Theodoreto,

τοῦ Παροναξίας Ἰωάννου, τοῦ Μεσημβρίας Θεοδωρήτου, τοῦ Βιζύης Θεοδωρήτου, τοῦ Ἀρκαδιουπόλεως Κωνσταντίνου, τοῦ Παρίου Νικολάου, τοῦ Σηλυβρίας Ἰωάννου, τοῦ Καραβιζύης Γρηγορίου, τοῦ Λήμνου Μιχαήλ, τοῦ τῶν Ἡρακλέος Ἀκακίου· καὶ τῶν παρευρεθέντων ἐν τῇ πόλει θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, τοῦ Ὑρκανίας Διονυσίου, τοῦ Δαλισανδῶν Κωνσταντίνου, τοῦ Ἄργους Λέοντος, τοῦ Δημητριάδος Ἰωάννου, τοῦ Ἄρτης Βασιλείου, τοῦ Ἀντάνδρου, καὶ τοῦ Συναΐτῶν· συμπαρισταμένων καὶ τῶν θεοφιλεστάτων ἀρχόντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν.

Ὅτι καρδία βασιλέως εὐσεβοῦς ἐν χειρὶ θεοῦ, καθὼς γέγραπται, ὅτι μὴ πόῤῥω θείας βουλῆς τὸ κατ᾽ αὐτὸν περαίνεται διαβούλιον, ἀτεχνῶς αὐτοῖς ἔργοις ὁ θεοφιλέστατος ἡμῶν αὐτοκράτωρ καὶ ἄρτι παρέδειξεν· ὃν καὶ Χριστοῦ νοῦν, *εἰπών τις,* πεπλουτηκέναι, *φάναι κατὰ τὸν θεῖον καὶ μέγαν ἀπόστολον, ἅτε δὴ καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα τῇ θείᾳ κυβερνήσει προαναθέμενον, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τοῦ πρέποντος.*

Τἄλλα μὲν οὖν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀπαριθμῆσαι τούτου πλεονεκτήματα, ὅσα τε τὸν ἐκτὸς καὶ φαινόμενον βασιλέα μεγαλουργὸν παρίστησιν ὑπὲρ ἄνθρωπον, καὶ ὅσα τὸν ἐντὸς καὶ κρυπτόμενον διαδείκνυσιν ἐμφανέστατα πρὸς τὸ τοῦ θείου κάλλους ἀρχέτυπον ἀκριβῶς ἐξεικονιζόμενον, περιττὸν ἴσως δόξει καὶ ἄκαιρον· πλὴν ἀλλὰ ταῦτα μόνα ῥητέον, ἐφ᾽ οἷς ἄρα τὸν παρόντα συγκεκρότηκε σήμερον σύλλογον.

Bizyae Theodoreto, Arcadiopoleos Constantino, Parii Nicolao, Selybriae Joanne, Carabizyae Gregorio, Lemni Michaele, Heracleae Acacio;

repertis quoque in urbe deo amantissimis episcopis: Hyrcaniae Dionysio, Dalisandarum Constantino, Argorum Leone, Demetriadis Joanne, Artae Basilio; Antandri, Synaïtarum;

adstantibus etiam deo amantissimis praepositis ecclesiasticis.

Quod cor imperatoris pii in manu Dei, ut scriptum est, non procul divina voluntate consultationem suam peragat, ipsis per se rerum argumentis Deo amantissimus noster imperator modo demonstravit; quem *mentis Christi* dicens aliquis *divitem,* ut loquatur cum divino magnoque Apostolo, scilicet animum et corpus divinae gubernationi pridem consecrantem, a recto non aberraverit.

Jamque reliquas nunc Ejus enarrare virtutes, partim eas, quae externum apparentemque regem magnificum elevant supra hominem, partim eas, quae internum absconditumque clarissime ostendunt ad divinae pulchritudinis exemplar accurate efformatum, superfluum forsan videatur atque intempestivum; sed id unum exponendum, quare praesens hodie concilium coëgerit.

Ὡμολογημένως ἀπόφημά τινα καὶ τῆς ὀρθοτόμου δόξης ἀλλότρια περί τε τῆς παρὰ τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους γενομένης ἱλαστηρίου τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων προσαγωγῆς τοῦ ἰδίου σώματός τε καὶ αἵματος, ναὶ δὴ καὶ τῆς ὁσημέραι παρὰ τῶν τὰ θεῖα μεταχειριζομένων ἱεροτελεστίας γινομένης ἐν ταῖς ἱεραῖς ἁγιστείαις τῶν ζωοποιῶν μυστηρίων, ἧς αὐτὸς ἐν τῷ μυστικῷ δείπνῳ κατήρξατο, ὡς ἱστοροῦσι τὰ ἱερὰ θεόπνευστα εὐαγγέλια, φρονεῖν τε καὶ δογματίζειν τῶν τινας ἱερωμένων ἐπίθετο· ἀλλὰ καὶ εἰς ἑτέρους ἤδη τὴν νόσον ταύτην ὑφέρπουσαν κατεμάνθανεν, ἣν δυσέριδές τινες καὶ φιλόνεικοι ἄνθρωποι οὐκ ἴσμεν ὅπως φρενοβλαβῶς νενοσήκασιν. Ἔνθεον ζῆλον ἀναλαβών, ὁποῖος οὗτος τὰ πρὸς θεοσέβειαν ζηλωτὴς ὢν διάπυρος, καὶ πάσαις ἄλλαις εἰπὼν ἐῤῥῶσθαι τῷ τέως κατεπειγούσαις κοσμικαῖς ὑποθέσεσιν, ὁπόσαι τούτου τὸ ἔνθεον κράτος περιστοιχίζουσιν ἀλλεπαλλήλως, τοῦτο ἐκεῖνο τὸ ἐν εὐαγγελίοις εὖ ποιῶν καὶ αὐτὸς εὐσεβέστατα συνεπράξατο, ἐξαπέστειλε τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, συγκαλέσασθαι τοὺς συλλέξοντας ἐκ τοῦ μέσου ταῦτα δήπου τὰ σκάνδαλα καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν· διότι γνόντες τὸν θεόν, οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν, ἀλλ' ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, εἴτουν συλλογισμοῖς, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία, καὶ φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν.

Ἔνθεν τοι καὶ ἐν ἁγίῳ συναθροισθέντες ἅπαντες πνεύματι, ὁπόσοι τῇ βασι-

Indubie nefanda quaedam atque orthodoxiae adversantia de Domini Deique ac Servatoris nostri Jesu Christi tempore passionis ad expianda nostra peccata oblatione proprii corporis et sanguinis, imo etiam de quotidiano sacerdotum sacrificio in sancta mysteriorum vivificantium perfectione, quod Ipse primus in coena mystica fecit, ut narrant sancta atque a Spiritu tradita evangelia, quum sentire ac censere quosdam consecratorum comperit, atque etiam aliis jam hunc morbum subrepere vidit, quo litigiosi quidam atque ambitiosi homines nescimus quam vesane laborabant: sacro zelo concepto, qualis ipsius est, qui pietati studet plenus fervoris, reliquis omnibus valedicens hactenus eum occupantibus secularibus negotiis, quae divam ipsius majestatem sibi deposcebant indesinenter, illud sane, quod jubent evangelia, bene patrans ipse quoque perfecit piissime, emisitque angelos suos ad convocandos eos, qui e medio colligerent haec scilicet scandala facientesque peccatum; quoniam cognoscentes Deum, non ut Deum menti suae informarunt, sed vani extiterunt opinionibus suis sive syllogismis, atque obscuratus est imprudens eorum animus, et sapientes se esse dicentes stulti evaserunt.

Quodcirco in Sancto congregati omnes Spiritu, quicunque reginae urbium e proximis remotisque ab illa provinciis immoramur, voluntate consilioque imperatoris nostri

λίδι τῶν πόλεων ἐκ τῶν ἔγγιστά τε καὶ πόῤῥω ταύτης ἐπαρχιῶν ἐπιδεδημήκαμεν, βουλῇ καὶ γνώμῃ τοῦ θεοκυβερνήτου ἡμῶν αὐτοκράτορος, προκαθημένου μὲν τοῦ ἐνθέου κράτους αὐτοῦ, παρισταμένης δὲ τῆς συγκλήτου, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν τῶν πατριαρχῶν τοῦ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων τὰ τῆς ὑποθέσεως τῷ κράτει τούτου συνδιαιτώντων, καὶ τοῦ ὑποψηφίου θεουπόλεως Ἀντιοχείας συνεδριάζοντος· οὐ μὴν οὐδὲ ἡμῶν τῶν ἀρχιεπισκόπων τοῦ Βουλγαρίας καὶ τοῦ Κύπρου τῆς τοιαύτης ἀπολιμπανομένων συνδιαιτήσεως, αὐτὰ ἐκεῖνα καὶ νῦν ὁμοφρονοῦντες ἐπικρατύνομεν, ἃ κἂν τῷ γενομένῳ συνοδικῷ σημειώματι κατὰ τὴν κϛʹ τοῦ Ἰαννουαρίου τῆς ἤδη παρελθούσης δʹ ἐπινεμήσεως τοῦ ͵ϛχξδʹ ἔτους οἱ τότε συνελθόντες ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ἱερώτατοι ἀρχιερεῖς καὶ λοιποί, οἷς καί τινες ἐξ ἡμῶν τῷ τότε συμπαρελήφθησαν, ὡς πρὸς ἐρώτησιν, εἰσαχθεῖσαν τοτηνικαῦτα παρὰ τοῦ ἱερωτάτου συναδελφοῦ ἡμῶν καὶ μητροπολίτου Ῥωσίας, Κωνσταντίνου, εὐσεβῶς ἀπεκρίναντο.

Εἰ γὰρ καὶ πολλαχοῦ τῆς γραφῆς, τὸν ἐν μιᾷ τῇ ὑποστάσει νοούμενον θεόν τε καὶ ἄνθρωπον, υἱὸν καὶ λόγον τοῦ συναϊδίου τούτου πατρός, τὰ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας οἰκονομήσαντα, ὡς μέγαν καὶ πρῶτον ἀρχιερέα προσαγαγεῖν ἑαυτον τῷ πατρὶ θυσίαν ζωοποιὸν καὶ κοσμοσωτήριον, διείληπταί τε καὶ ὡμολόγηται, ἀλλ᾽ οὐχ, ὥς τινές φασιν, οὐδὲν ἐπικεκοινώνηκεν εἰς τὸ ταύτην λαβεῖν οὔτ᾽ αὐτὸς ὁ ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν• προσαγαγὼν ἄμωμον ἱερεῖον ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ, οὔτε μὴν το ὁμοού-

a Deo gubernati; praesidente sancta Ejus majestate, adstante vero Senatu, nobisque patriarchis Constantinopoleos et Hierosolymorum negotium cum majestate Ejus gerentibus, et designato urbis divinae Antiochiae archiepiscopo considente; neque vero et nobis archiepiscopis Bulgariae et Cypri ab hac desistentibus communi actione, illa ipsa nunc quoque concordantes rata facimus, quae in synodali declaratione die xxvi Januarii praeteritae jam quartae indictionis anni VIMDCLXIV tum congressi in sanctissima magna ecclesia venerabiles sacerdotes et reliqui, quibus etiam aliqui nostrûm tum temporis assumebantur, tanquam ad interrogationem, propositam ibidem a venerabili fratre nostro, metropolita Russiae, Constantino, pie responderunt.

Licet enim multis Scripturae locis, cogitatum in una persona Deum hominemque, filium Verbumque hujus coaeterni patris, nostrae salutis procuratorem, obtulisse se Patri ut sacrificium vivificans mundoque salutiferum, comprehensum est atque declaratum, non tamen, ut quidam perhibent, aliquid communicavit ad illud accipiendum vel ipse, pro nobis sese offerens ut inculpabilem victimam, unigenitus filius Dei, vel etiam homousius vivificansque Spiritus divinus; neque vero a nobis perfectum vivificans sacrificium, oblatum Patri secundum illum, Filius Spiritusque simul non recipiunt.

σιον ζωαρχικόν τε καὶ θεῖον πνεῦμα· οὔτε δὲ τὴν παρ᾽ ἡμῶν τελουμένην ζωοποιὸν θυσίαν προσαγομένην κατ᾽ αὐτὸν τῷ πατρὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα οὐ συμπροσδέχονται.

Εἰ γοῦν καὶ οὕτω τὰ περὶ τῆς εἰρημένης πρώτης προσαγωγῆς πολλαχῶς, ὡς δεδήλωται, γέγραπται, ἀλλ᾽ οὐχὶ καὶ ὑποστατικῶς αὐτόν, ὡς καὶ καθ᾽ ἑαυτόν, τῆς θείας προσαγούσης φύσεως κατὰ τὴν αὐτῶν ληρωδίαν, προσαγαγεῖν τῷ πατρὶ τὴν σωτήριον ἐκείνην τοῦ ἡμετέρου γένους θυσίαν ὁπουδήποτε τῆς θεοπνεύστου γραφῆς παραδεδομένην ἐφεύροι τις, οὐδ᾽ ὅτι μὴ ταύτην συμπροσεδέξατο καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ἵνα δὲ καὶ διὰ χρήσεων γραφικῶν φανότατα ἀποδειχθῇ, ἃ λέγομεν· *καὶ ἐὰν μή τις ἀναγεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος*, καὶ τὰ λοιπά. *Εἷς* φησι *θεός, εἷς καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων*. Καὶ πάλιν· *ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ. Δι᾽ ἀνθρώπου θάνατος, δι᾽ ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν*. Πρὸς ταῦτα καὶ τὴν ἀποστολικὴν ἀντιβαλεῖν φωνήν· *πειθαρχεῖν δεῖ θεῷ μᾶλλον, ἢ ἀνθρώποις*· οὕτως ἀνθροπότητος ἀῤῥήτως ἡνωμένης καὶ ἀχωρίστως θεότητι, ὡς τὸ αὐτὸ βρέφος καὶ παιδίον βλέπεσθαι καὶ θεὸν γινώσκεσθαι. *Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν*, φησὶν ὁ προφήτης, *υἱὸς καὶ ἐδόθη, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος*. Οὐδὲ γὰρ δεῖ τὰς ἐλπίδας ἔχειν εἰς ἄνθρωπον, ἀλλ᾽ εἰς τὴν σωτήριον τοῦ δεσπότου οἰκονομίαν, τοῦ διὰ τῆς ἑνωθείσης τῇ σαρκὶ θεότητος ἡμᾶς τῶν τοῦ διαβόλου χειρῶν ἀφαρπάσαντος.

Quodsi igitur sic quoque de modo dicta prima oblatione saepius, ut exposuimus, scriptum est, nequaquam tamen personaliter illum, ut per se, divinâ offerente naturâ, secundum illorum nugas, obtulisse Patri salvatorium illud nostri generis sacrificium, in qualicunque sacrae scripturae loco traditum quis inveniet, neque etiam, non simul recepisse istud et Filium et Spiritum Sanctum.

Verum etiam ut sententiis Scripturae clarissime demonstrentur ea, quae dicimus: *Et si quis non regeneratus fuerit ex aqua et Spiritu*, et quae sequuntur. *Unus*, inquit, *Deus, unus etiam mediator Dei et hominum.* Atque iterum: *primus homo e terra terrenus, secundus homo e coelo. Per hominem mors, per hominem resurrectio mortuorum.* His etiam ex adverso ponenda apostolica vox: *parere decet Deo magis, quam hominibus*, ita humanitate ineffabiliter juncta atque indivisibiliter deitati, ut idem infans puerque cernatur, deusque intelligatur. *Infans natus est nobis*, inquit propheta, *et filius datus, vocaturque nomen ejus magni consilii nuntius.* Neque enim spem ponere decet in homine, sed in salvatoria Domini oeconomia, qui per adunatam carni deitatem Diaboli nos manibus eripuit.

MANTISSA OBSERVATIONUM CRITICARUM.

Pag. 1. lin. 6. *καὶ ταῖς ἁπανταχῇ δέδωκεν ἐκκλησίαις*] His verbis suprascriptum in codice: *καὶ τὴν Ῥώμην διέστησεν*, quod nos expressimus in interpretatione latina. Deinde pro *δέδωκεν* malimus *διέδωκεν* vel *διαδέδωκεν*.

Pag. 2. lin. 8. *πεφθακυιῶν*] Sic codex, pro quo grammaticorum praecepta requirere dicuntur *ἐφθακυιῶν*.

Pag. 3. lin. 1. 2. *ἡ δὲ ἐκκλησία δεδογμάτικέ τε καὶ ἀπεφήνατο, μήτε θέσει μήτε λέξει θεωθῆναι τὸ πρόσλημμα*] Pro ultimis, quod nunc demum videmus, ipse codex habet: *μήτε θέσει μήτε φύσει λέγειν θεωθῆναι τὸ πρόσλημμα*: i. e. ***neque adoptione neque natura dicere divinitatis compotem factam Domini carnem assumtam.*** Quod omnino reponendum.

Pag. 4. l. 8. *ἀλλὰ κατὰ τὴν δέξιν καὶ τὴν τιμὴν*] Librarius meus locum codicis sic quoque legi posse ait: *ἀλλὰ κατὰ τὴν δεκτικὴν τὴν τιμήν*: i. e. ***secundum receptionis honorem.*** Tum vero abesse velis *τὴν* ante *τιμήν*.

Ibid. l. 10. *ὅπερ τε κτίσαν*] Codex *ὅπερ τε χρίσαν*. Totum locum perquam difficilem sic quoque capere licet: ***Deus enim non id est, quod naturam mutavit natumque est, et (sed) idem, quod principium creans parque deitati (sibi ipsi).***

Pag. 5. lin. 4. *Συνεκάθισε γὰρ κ. τ. λ.*] Totum hunc locum codex habet post sequentem, qui inscriptionis titulique vices gerit (*ἐκ τῶν αὐτῶν πράξεων κ. τ. λ.*). Quod sensum turbat. Nos ordinem ita mutavimus, ut nunc excusum est. Jam vero isti inscriptioni illud deest, cui praefatur; quod nos signis nostris indigitavimus. Vel tota inscriptio erit antecedentium, quod dicunt, *postscriptum*. Utut de hac re statueris, anathematismi, p. 4. sq. memorati, vix erunt verba Eustratii se ipsum condemnantis, sed synodi alicujus particula, de ejus haeresi similibusve habitae.

Pag 8. lin. 14. *Ἀλέξιον*] Codex vel librarius *Ἀλέξανδρον*.

Pag. 9. interpr. lat. lin. 2. *alii ab ipso* etc.] Haec ita lege: *alii ipsi quoque filio . . contendebant, ut uni e trinitate ab eademque summa omnium imperatrice individuo.*

Pag. 11. interpr. lat. lin. 4. *Quodsi enim* etc.] Haec ita lege: *Quodsi enim ea est naturarum ratio, ut altera offerat, altera acceptet . . . ut Deum ea, quae sunt* etc.

Ibid. interpr. lat. ult. *Cum vero propositum sit*] Lege: *Posito vero* etc.

Pag. 14. interpr. lat. lin. 12. *mysterio sacrificii . . . lege sacrificii*] Lege: *typico sacrificio . . typico sacrificio.*

Pag. 16. interpr. lat. lin. 4. *oblatam*] Lege *susceptam.*

Pag. 17. lin. 10. *πείθειν*] Codex *πείθῃς*.

Ibidem lin. 11. *μεθαρμόσεσθαι*] Codex *μεθαρμόσασθαι.*

Pag. 18. lin. 10. et 14. *Κοντοστεφάνου*] Codex *Κοντοστένου*. Reposuimus nomen in historia Comnenorum vulgare.

Ibidem lin. 12. *τῆς μακαριωτάτης*] Codicis signum legi quoque potest *μακαρίτιδος*.

Pag. 19. lin. 1. *πρωτονοβελισσίμου*] Hoc ita scribit codex: *ἀνω*^{μ}.

Ibidem lin. 18. *Ἀτταλίας*] Codex *Ἀττάλας*.

Pag. 20. lin. 14. *ἀπαριθμῆσαι*] Codex *ἀπαριθμεῖσαι.*